

فهرهنگوکی هیندیک له دستهواژهکان:

erityisopetus: فیرکاری تایبەت

HOIJKS: پروگرامی شهخسی تایبەت به ریکخستنی فیرکاری

huostaanotto: چاوهدیری کومه‌لایهتی

hyvinvointi: چاکژینی

kotoutuminen: جیکهوتن

koulukuraattori: چاوهدیری خویندنگه

neuvola: راویژگه

opetusvirasto: فرمانگه‌ی فیرکردن

oppilashuoltoryhmä: گروپی پیراگه‌یشتن به خویندکاران

Perhekahvila: قاوه‌خانه‌ی بنه‌ماله

perusopetukseen valmistava opetus: فیرکاری ناماده‌کردن بۆ خویندنی سه‌ره‌تایی

poikkeuslupa: مؤلمه‌تی شاز، مؤلمه‌تی ریزپەر

päivähoito: پیراگه‌یشتنی روژانه

tukiopetus: فیرکاری یاریده‌به‌خش

työsuojelupiiri: ناوه‌ندی کارپاریزی

työsuojelutoimisto: نووسینگه‌ی کارپاریزی

Tämän julkaisun teksti löytyy suomenkielisenä ja selkosuomeksi muokattuna internetistä osoitteella:

www.vaestoliitto.fi > Monikulttuurisuus > Julkaisut

TILAUKSET:

Monikulttuurinen osaamiskeskus Kotipuu

Väestöliitto

PL 849

00101 Helsinki

puh: (09) 228 05 143

<http://www.vaestoliitto.fi>

Väestöliitto

9. نایا له کوئ داوای یارمتهی و هاوکاری دهکړئ

کوټلیپو فیلهندی و زور له ناوهند و ریکراوهمکان نامادهی پیشکشمکردنی خزمهتگوزاری و هاوکاری به بنهمالهکانن. هملبعت بدهستهپنانی زانیاری سهارت به خزمهتگوزاری و هاوپیشتیهکان، ناسان نیه. بهتایبتهی نهگمر تازه هاتیبته هم کوټلیپوه.

زانیاری سهارت به خزمهتگوزاری و هاوپیشتیهی بنهمالهکان، به زمانی جیاجیا لهو ناویشانه نینتسرنیټیهی خوار موها گیردیت: <http://www.infopankki.fi>

لهو مالپهراندا زانیاری سهارت به زور شت بدهستههینیت، لهوانه ژنومیردابتهی، لیکجیابوونوه، کتیشه بنهمالهیهکان، پسروردهی مندالان و گهنجان، کتیشه و نهخوشیه دروونیهکان و خودارییه جیاجیاکان. همر لهو مالپهردا لینکی تیا به یو لهو لایهناهی که دمتوانن له هلمومرجه سهختهکانی ژباندا یارمهتیت بدن و هاوپیشتیت بکن. جگه لهمش، نووسینگهی کاروباری کوټلیپوهی یان کارمنده بهر هگمر بیانیهکانی شمارمداری یان ناوچهی جیجیهی نیشتهجیبوونت، دمتوانن که بهچ شیوهیهک رینوینیت بکن و بوکوینت بهرئ بکن.

ریکراوی بهکتیټی ژنای مونیکا Monika-Naiset liitto ry، ریکراوی ژنای سهر به کولتوره جیاجیاکان، ریکراویکی فرهنگلتورییه که یارمتهی پیشکش بهو ژنانه دهکا که توندوتیژیان بهرامهر نهجام دروه. هم ریکراوه ژوماره تلهفونو نیشکگرپی هیه، که نهکړئ به گوټرهی پنوینت داوای هاوکاری و هاوپیشتیهی لی بکړئ، به شانزده زمانی جیاجیا: <http://www.monikanaiset.fi/>

نهگمر یو شوټیک نهگمریټ که دهوری فیرکردن و خویندن بو بیانی و کوچهران پیک بهینیت، سعیری لهو سایته نینتسرنیټیهی خوار موه بکه: www.selma-net.fi

هسروهه نهگمر دهموئ سهارت به چالاکیهکانی Kotipuu که خوی سهر به ناوهندی väestöliitto یه و، هسروهه شیوهی پیشکشمکردنی هاوپیشتی و هاوکاری Kotipuu له گهل بنهماله بهر هگمر بیانیهکان، زانیاری بدهسته بهینیت، بر اونه: www.vaestoliitto.fi>monikulttuurinen työ

کوټلیپوو kotipuu، که سهر به väestöliitto یه، بهشیوازی جوړاوجوړ له پیناوی چاکرینیی بنهماله بهر هگمر بیانیهکاندا، نامادهی پیشکشمکردنی هاوکاری و هاوپیشتیهی. له کوټلیپودا سهارت به پنوهندی هاسهراپتهی و هسروهه بابتهکانی پنونیدار به پسرورده و گهسهسهندی مندالان، بابتهی نووسراو ناماده دهکړئ و، جگه لهوش همولی گهسهدان بهو مؤدیلهی کارکردن دهرئ، که له پیناوی جیگیربوون و چاکرینیی بنهماله، بسووده. کارمندانی کوټلیپوو هسروهه به گوټرهی پنوینت بهشداریی سیمینارات دهکن و له ناوهندهکانی کارکردندا یو نمونه سهارت به بابتهگلهی پنوهندیدار به نیشتهجیبوون و جیکهوتی بنهماله فرهکولتورمکان، باس و پروونکردنوه پیشکش دهکن. جگه لهوش، کوټلیپوو کور و کوټلیپوهی تاییت بو دایکوباوکانی بهر هگمر بیانی پیکدینیت و رینوینیی تلهفونو پیشکش بهو بنهمالانه دهکا که له هلمومر جیجی دژواری ژبان دان.

هم پهرتوکه پسروردهیه، له سهر بنهمای لهو پهرتوکه پسروردهیهه نووسراو هتوه، که پیشتر به زمانی فیلهندی له لایمن کوټلیپوووه نووسرابوو و بلاوکرانووه و، له نووسینی Anne Alitolppa-Niitamo و Mohamed Moallin بوو. ناوهرؤکی دهقهکه له لایمن گروپیکی کاربیهوه که پیکهاتوو له ریوار کهریمی، همزیه لوتفوللاهوی و مینا زهندکهریمی، پیداجوونوهی پیداکرا و تیبینیی له سهر پیشکشکرا. Jouni Sirkiä که خوی کارگری کوټلیپوو، تیبینیه پیشکشمکردنی هاوکاری له نئو دهقهکهدا گونجاند. وهرگری دهق همولی داوه تا لهو شوینهی لواوه، فوټر میکی پتهی به شیوازی دهر برینهکان له زمانی کوردی دات. دهقهکه له لایمن ریوار کهریمیوه، له فیلهندییهوه وهرگری در او هتوه سهر زمانی کوردی.

کوټلیپوو فیستولیتتو، بهگمر می سپاسی نهدامانی گروپی کار دهکات!

کارگریانی کوټلیپوو به خوشحالییهوه پیشوازیی له همر بوچوون و تیبینیهکی پنوهندیدار بهم پهرتوکهوه دهکن. دمتوانن بوچوون و تیبینیهکانتان بو هم نیمهله بنیرن: kotipuu@vaestoliitto.fi

هم دهقی فیلهندی و هم دهقی کوردی هم پهرتوکه، له سایتی کوټلیپودا بدهسته دیت: http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurinen_tyjo/materiaalit/lastenkasvatusvihkoset/

نهم فریادر سهه پسرپور انه، خزمهنگوزار بیهکانیان به خورایی پیشکش دهکن و نهرکی یاسایشیان له نهستویه که نهینی پاریز بن. له شارهگهورهکاندا ههروهه راویژگهی تاییهت به بیانییهکان همیه که دهکری به تلههفون پیوهندی پیوه بکری، یان سهردانی بکری، لهوی نیمکانی پیشکشکردنی رینومیای سهارهت به زور بابتهی جیاجیا ههیه.

چاوهروانییهکانی کومهلگا و یارمهتییهکانی

کومهلگای فینلهندی به کومهلگای چاکژینی hyvinvointiyhteiskunta بهناوبانگه. مههست لهمه نهویه که، کومهلگا بو نمونه خزمهنگوزاری تهندروستی خورایی و مهوادی چونه قوتابخانهی مندالان، بو ههموو دانشتوانی ولات دهستههر دهکا. خزمهنگوزارییهکانی تر بو نمونه بریتین له رینومیای پیوهندیدار به پهروهدهی مندالوهه و خزمهنگوزاری پیوندیدار به تهندروستی دهروونی. له کومهلگای چاکژینیدا ههروهه یارمهتییه پاره پیشکش بهو کهسانه دهکری، که نیمکانی نهومیان نیه که بچه سهر کار. له زورهی ولاتانی تر دا نهو جوره خزمهنگوزارییه خوراییانه زور کهمن و وای دادنهین که دهبی ههر کهسه خوئی لهسهر پیی خوئی رابگریت، یاخود روو له بنهماله و خزمان بکات تا بههانایوه بین و یارمهتییه بدهن.

کاتیک له فینلهندا کومهلگا بهشدار ی له نهرکی ژیانی تاکهکهسهکان و بنهمالهکاندا دهکا و له ریی خزمهنگوزاری جیاجیاوه یارمهتییهکان دهدا، چاوهروانییه نهوش دهکری که له کاتی کیشه و تهنگاندا کهسهکان و بنهمالهکان، بهر لهوهی که درهنگ ببیت، سکالایان بهرز بکهنهوه و داوای هاوکاری بکن. وهک چون لهسهرهوه باسی کرا، نهکری داوای هاوکاری له زور لایمی جیاجیا بکری. نهگهر بهدرهنگهوه داوای هاوکاری بکری، نیت لهوانیه کیشهکان نهونده نالوز بووبن که گریکانیان به ناسانی نهکری نهوه. بهتابهتیش کاتیک کیشهکان پیوهندیان به ناوکوی نیو مالهوه ههیه و نهندامانی بنهماله، جا دایکوباوک له نیو خویاندا یا خود دایکوباوک له گهل مندالهکانیان، ههست دهکن که خویان کیشهکانیان له نیو خویاندا پیچارهسهر ناکری، وا باشه که تا درهنگ نهبووه هانا بهر نه بهر کار بهدهستان و داوای رینوینی و یارمهتییهکان لی بکن.

نامانجی نهم پهرووکهش ههر نهوه بووه که هاوفکری و هاوسوزی لهگهل دایکوباوکهکان بکری و، بهو هیواییه که ههم دایکوباوک و ههم مندال چیر له ژیانی بنهمالهیی خویان له کومهلگای نویدا، وهر بگرن، سهارهت به پرس و پیویستییهکانی پهروهدهی مندالانان، رینومیایان بکری. جاری وایه سهرهاری ههولئی دلسوزانهی دایکوباوک، هیشتاش کیشه بنهمالهیی و پهروهدهیهکان بهرۆک به دایکوباوک دهگرن. نهو دایکوباوکانهی له نیشتمانی پیشوویاندا، باو نهبووه کهسانیک کاروباریان تهنیا پسپوری بیت له یارمهتییهکان له کاروباری بنهماله و پهروهدهدا، رهنکه لیره له نیشتمانی نویشدا له هانابردنه بهر کهسانی بیگانه و داوای یارمهتی و رینوینی کردن له کهسانی غهواره، دردۆنگ و دوودل بن. تهناهت لهوانیه هیندیک کهس تیگهیشتن یان نهزموونی تال و ناخوشیان له کار بهدهستان ههیبیت. بهههر حال، باش نیه که پیوهندیگرتن له گهل کار بهدهستاندا وهک هههر شه و شتیکی خراب وهربگریدریت، بهلکو نهوه له راستیدا نیمکانیکه که دهکری بو وهرگرتنی رینوینی و هاویشتی لهکاتی تهنگانه و ناخوشیدا، کهلکی لی وهربگریدریت. کاتیک دایکوباوک نامادهگیی گفتوگو کردن له خویان نیشان دهدهن و به

باوهشی ناوه لاره پیشوازی له هاوکاری و کاری هاوبهش دهکن، بو کار بهدهستانیش ناسانتره که کاری هاوبهش لهگهل دایکوباوکهکان بکن، رهچاوی داوا و هیواکانیان بکن و نهوهی که له توانادایه پیشکششیان بکن. نهگهر دایکوباوک خویان دابخه و خویان له هاوکاریکردن ببویرن، کار بهدهستان ناچار دهبن تهنیا بهله بهر چاوغرتنی گومان و مهزندهی خویان ههلسوکوت بکن. خو نهگهر حالتهی وهه پیش بیت، که دایکوباوک ههست بکن که کار بهدهستان بهشپوهیهکی ناشابست و نهگونجو ههلسوکوتیان له گهلدا کردون، وا باشه که پیوهندی بکری به خهلکانی ناشناوه، یان ریکراویکی خار جیهکان خویان، یاخود به کار بهدهستانی دیکهوه و، پرسپار بکریت و سوراهی یارمهتی لای نهو کهسانه بگریدریت که سهر له مافهکانی مشتیری دهدههینن. باشترین ریگچارهکان بهوه دهدهزرینهوه که گفتوگو بکهیت و هیمانه ههلسوکوت بکهیت.

8. پهروډه کردنی مندال نهرکینکی سهخته - چون تاققت دههینم؟

ریتیمیکي روژانهی بهر دوهام یارمعتی به تاقهتهینان دهدات.

پښتر باسی نهومان کرد که تار اوگنشیني و کوچبهری چ کار یگر بیهک له سر ژبانی بنهمله پیک دههینی. له جنیدا گور انکاری و جیگور کینی گهوره شلمژان و پشینوی لیده که ویتهمه و هیز و برست له بهر مروفت دهری. دلخوریهی چارهنوسی نهو خزمانه له نیشتمان بهجی ماون و یادی مال و نیشتمان، دهینه هوی شهکتی و دلتهنگی و داهیز یوی. لهوانیه دایکوباوک ههست به داموی و دستهوستانی و تهنیابالی بکن، کاتیک کسین بهدوره هه نیه تا بهر پر سیار بهینی پهروډه کردنی مندالانیان لهگهلهدا بهش بکن.

ریتیمیکي روژانهی ریک و پیک، یارمعتی تاقهتهینان دهدات. مهربست له ریتمی روژانه نهوه به که، له نیو بنهملهدا شهوان ههموو شهویک له بهک کاتی دیار یگراودا بخهون، کاتی ناخوارن نهرمیکي تیابیت و مندالانیش هه دو ابهداوی هاتنهوهیان له قوتابخانه، دهسهجی نهرکهکانی قوتابخانه جیهجی بکن. کاتیک ههموو نهدامانی بنهمله له ریتیمیکي دیار یگراو رادین، چیدی ههموو شتیکی ژبان نابیته شتی چاوهرواننهکراو و له ناکاو. له حالتهیکی نهوتودا ناتهبایی و شهر و نازوهی نیو مالیش کهتر دهینهوه و، ههمووان تاققت و سهبریان دهچینه سرهوه. پښتر باسی پیویستی خوی مندالمان کرد. پیویستی کسی گهر رسالیش بو خمو، نریک به 8 سهعته له شهودا. ههروهه، وهرزش و پیاسه و پیادهرویش، یارمعتی دهرن بو نهوهی دایکوباوک چاکتر تاققت بهینن و درنگتر وهرز ببن. بو هه دایکوباوکیکش باشه که بتوانن له ههفتهدا هیهچ نهجی چهند سهعاتیک لهدرهوهی مالدا، دور له مندالکانیان کات بو خویمان ترخان بکن.

کاتیک پیویستیان به یارمعتیان ههیه له دهرهوهی مالرا

هیندیک جار باش وایه که داوی یارمعتی و هاوکاری له کسانو تریش بکیت، بو نمونه له خزمان، له هاورنیان، دراوسیان، ریکخراو مکان و تهناخت له کار بهدوستانی حکومتیش. زور جار اوژ و راگورینهوه له گهل کسانو هاوخهم و هاوکشدها بو خوی دهینته هوی سووکوبونی باری سرشانی مروفت. دور نیه هه له دهرهوهی مالی خوتان باخچهی ساویانی نازاد یاخود قاومخانهی بنهمله ههیت، دهوانی لهگهل مندالکهتدا بچینه نهوی یاخود بو ماوهیهک مندالکهت لهوی دابینی تا ناگیان لینی بیت. ههروهه مادام ریکخراویکی هاوزمانانتان له ناوچهکی خوتاندا ههیه، دهکری پښنیار بهوان بکری تا بهر نامهی تایبیت بو دایکوباوک یاخود بو مندالان پیک بهینن. لهو حالتهاندا که ههلو مریجکی دژوار و نهخواراو پښدیت، دهکری پرس به ناوندی کاروباری کومه لایمتی بکری ناخو بو پیراگیشتن به کاروباری نیو مال، یان نهرکی پهروډه و پیراگیشتن به مندال، یارمعتی بکیان لهدست دیت. نهگهر مال چهندین مندالی تیدابی یاخود له دایکوباوک تهنا یهکیان له ژباندان، له کاتی نهوتودا هاویشتی و هاوکاری کس و لایهنی دهرهکی زور گرینگ و پیویسته.

هیندیک جار خهم و و خهفت، ترس و نیگرانی و نهزمونهکانی رابردو، ههموو فکر و خهیالی مروفت داگیر دهکن، له حالتهی نهوتوشدا تهکیز کردنه سر کاروباری روژانهی بنهمله زهممهته. له دخی نهوتودا لهوانیه مروفت نیشتیای خواردنی نهمین و، دهر و ژان، بیخوی و کابوس و خهونی ترسناک مروفت ههسان بکن. لهوانیه پاشهروژ زور تاریک و ناومیدانه بیت بهر چاو. لهوانیه حالتهیک دروست بیی که مروفت به ههموو شتیکی بیزار بیی و له ههموو کس رقی ههستی و تووریهی دایبگری. نهگهر هات و تاموهیهکی دور و دریز نهو دهردانه یان نهو چهشنه خهم و خهیالاتان بهر دوهام بن و بهکردهوه، لهمپهر و کوسپ بنینه رتی راپهراوندی کاروباری روژانه، رهنگه کاری ژیرانه نهوه بی که مروفت داوی یارمعتیان بکات، بو نمونه له نهخوشخانه، له اوژگه neuvola، له ناوندی کاروباری کومه لایمتی یا خود پیوهندی به ژماره تلهفونی فریاکوتنهوه بکا. نهو شوینانه نامادن له پیناوی زالبوننت بهسر کیشهکانندا، هاوکاری، رینومی و یارمعتی پیویست پښکمش بکن. خو جاری واشه لهوانیه دوایهک که پزیشکیک دهینوسی ببیته هوی هیوربو نهوهی فکر و خهیال.

بەچ شىۋەيەك يارىدەي گەنج بدەم كاتىك خەرىكە پىندەگا

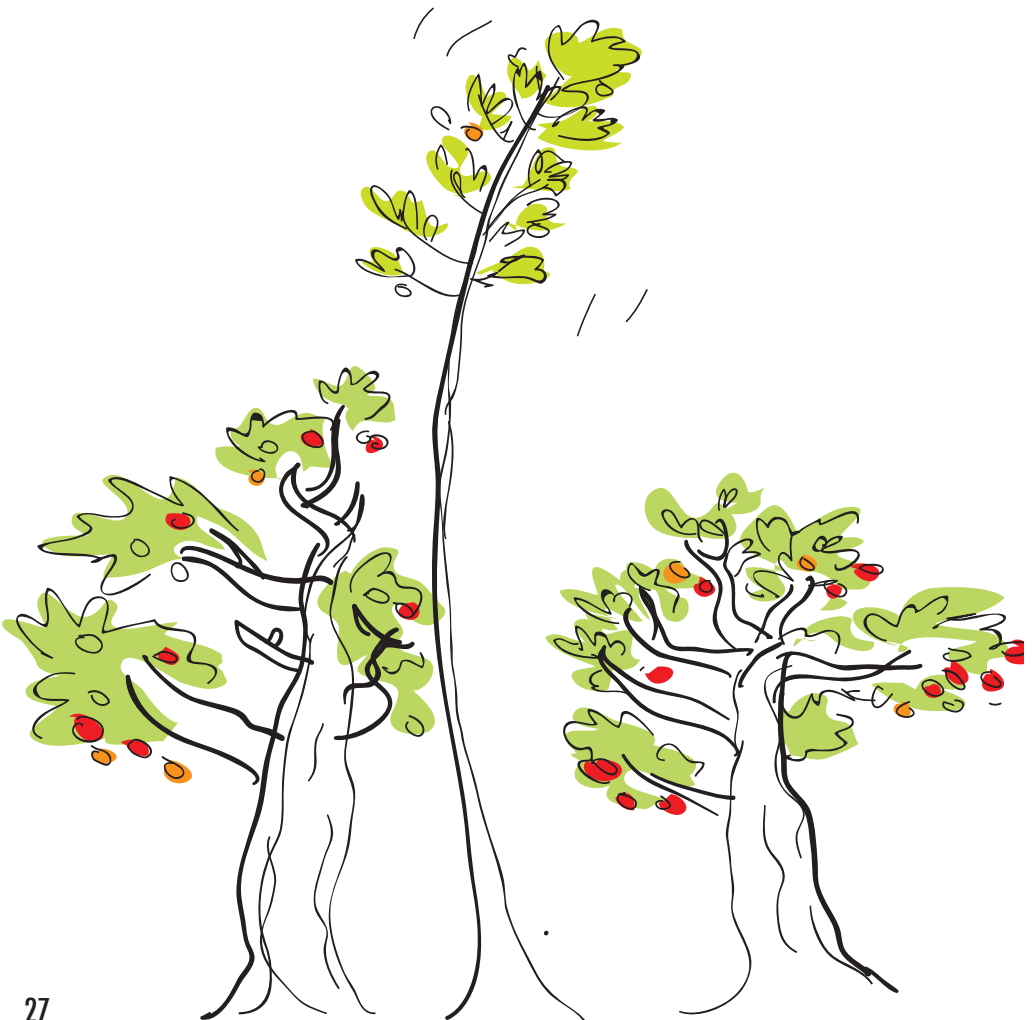
- بۇ نەمۇنە سەبارەت بە كاتى ھاتنەمە مأل يان كىشانى جگەرە و خواردەنەمەي مەشرووبات و شتى نەموتو، رىساي روون بۇ گەنج دىارىبەكە. نابى جىاوازي لە نىوان كچ و كوردا بكرى، يەك جۇر رىسا بۇ ھەر دوو لايان دىارىبەكە.
  - نەگەر كارىك بەلاتەمە باشە يان باش نىە، شىبەسە مەو كە بۇچى باشە و بۇچى باش نىە.
  - زوو زوو لە گەل گەنجدا قسە بەكە ، لىي بېرسە ناخۇ ھالى چۇنە و ناپا لە
  - قوتابخانە چۇنى لىدەگوزەرى و نىوانى لەگەل ھاورىكانى چۇنە و چۇن نىە
  - سەبارەت بە قۇناغى بالغبوون لەگەل گەنجدا گەتوگو بەكە، بۇ نەمۇنە
  - بۇى باس بەكە ناخۇ لە دەورانى گەنجىتىي خۇتدا چۇن مامەلە لەگەل
  - پىگەپىشتن و ھەلەدانى گەنجدا دەكرا.
  - گەتوگو بەكە لە گەل گەنجدا كە ناخۇ پاش كۇتايپھاتن بە خويندن بە تەمايە
  - چى بەكا و، چ نىش و پىشەيەك بۇ ناپندەي نەم گونجاوہ
  - راويژ بە داىكوبابوكانى تر بەكە و سەبارەت بە ژيانى لاوان لە فىلمەندا
- بىرورايان لەگەل بگورە مەو.

له تمهنی بالغبوندا، گهنج گرینگى دهدا به هاوریانی هاوتمهنی خوی. گهنج بهشیکى زور له کاتی خوی لهگهل هاوری و هاوتمهنهکانى بهسمر دهبات و، له گهل هاوریانییدا بیروراکانیان لهگهل پهکتری بهش دهکمن. گهنج خوی لهگهل هاوری هاوتمهنهکانى بهراورد دهکا، بهلام چاویکیشی هر لای گهورسالانى دهویرهیهتی و له کهسایهتی نهواندا بهداوی رول و نهخشی خویدا، وهک پیاویک بان ژننیک، دهگهری. رنگه بهلای گهنجیکى کوچهر و بیانییهوه جیگای سهر سوورمان بنیت کاتیک دهبنی به گویره ی جیاوازی کولتور هکان، گوران بهسهر نهو چاوریانییهشدا دیت که له پیاویان له ژن دهکریت. نهوه گرینگه که دایکوباوک بزائن رینویینی گهنج بهکن، بیدوینن و لهگهلیدا سهبارت به گهورهبوون و پینگهشتن، گفتوگو بهکن. گهنج کوچهر و بیانیی له نیو دنیاى گهورهکاندا، له نیوان کولتوری بنهماله و کولتوری فیلهندیدا، بهداوی جیگای خویدا دهگهری. نالهه پیهندییدا دایکوباوک، وهکوو ماموستای ژیان، نهرکیکی گهورهیان له نهستویه.

گهنجیک که خهریکه پندهگا، هیشتاش پیویستی به هاودهمی و پشتیوانی دایکوباوکى همیه

گهنجیک که خهریکه پندهگا، گهلنیک شتی نویی له بهر دهمدایه: ناشنابوون به هاوریانی نویی له قوناغی خویندنی دواناوهندییدا، ههلبراردنی پیشه، دوزینهوی شوینی خویندن، مالگوازتنهوه و دوزینهوی دهزگیران و، ههروههها نهومندهی یگهریتهوه سهر کورهکان، بهجیگهپاندنی نهرکی سهربازی یان نهرکی سیفیل. بهتاییهتی له حالتهی گهنجیکدا که خهریکى بالغبونه و دهمنیک نیه بهسهر ژیانى تاراوگهنشینیدا کهوتوه، لهناکاویک و له ماوهیهکی زور کورتدا کومهلنیک چاوریانی جوراوجوری بهسهردا کهلهکه دهبی. نهوه له کاتیکدا که هیشتا تمنانمت زمانه فیلهندییهکمش بهتاهوی فیر نهبوه. له فیلهندا گهنجهکان بهزوری، زووتر له گهنجی زور له ولاتانی تر، مال بهجی دههیلن. سهرهراى نهو مالگوازتنهوش، گهنج هیشتا پیویستی همیه به هاویشتی و پشتیوانی دایکوباوک، جا گریمان نهو خوی دان بهودا نهنیت.

7. له تەمەنی بالغبوونەوه گەنج پێدەگا و گەوره دەبی

گەورەبوون و پێگەشتن کاتی پێدەوئ

له دەورەى بالغبووندا گەنج له مندالییەوه بەرمو گەورەبوون تێدەپەڕێ. کاتی باسی دەورەى بالغبوون و تەمەنى ھەرزەکاری دەکەین، مەبەست تەمەنى 10 بۆ 18 سالانە. لەو دەوراندا گەنج، ھەم لەبارى جەستەیی و ھەم لەبارى دەروونییەوه پێدەگا و گەورە دەبی. گەورەبوون لە یەک چرکەدا پێکنایات، ھەر گەنجەى لە رەوتیکی تابیەت بە خۆیدا پێدەگا. ھەلبەت بەگشتى دەورانی بالغبوون لە کچاندا چەند سالتیک بەر لە ھى کوران دەستپێدەکا. بەدەم گەورەبوونی گەنجەوه، نەرمک و پرسی نوئ روو لە دایکوباوکیش دەکا، نەمەش بەتابیەتی ئەگەر دایکوباوک بۆ خۆیان لە ژینگە و ھەلومەرجیکی دیکەدا سەردەمی گەنجی و بالغبوونی خۆیان تێپەڕاندبێ.

رەنگە لە تەمەنى ھەرزەکاری و دەورانی بالغبوونی دایکوباوکدا، بەشێوەیەکی جیاواز لەو ھى لەم رۆژگاردا' لە فینلەند پەپەرۆ دەکری، ھەلسوکەوت لەگەڵ ئەوان کرابی.

لەتەمەنى بالغبووندا گەنج لە بارى جەستەییەوه پێدەگا. ئەغەب ئەو گۆرانکار بیانەى بەسەر جەستەى گەنجدا دیت، دلەخورپێ لای گەنج دروستدەکا و، گەنج لەو تەمەندا خۆى لەگەڵ ھاوتەمەنەکانیدا بەراورد دەکا. ئەو زۆر گرینگە کە گەنج زانیاری دروستى لەبارەى گۆرانکارییەکانى جەستەییەوه پێدەری و، کەسێکی لە خۆى گەورەتر ھەبێ کە بۆى روون بکاتەوه ناخۆ بوون بە پیاو یان بوون بە ژن مانای چیبە. بەکۆک لە پڕۆگرامەکانى قوتابخانە وانەى پەرۆردەى تەندروستى جنسییە، بەلام وا باشە دایکوباوکیش مەسەلە جنسییەکان بۆ گەنجەکانیان روون بکەنەوه و لەوبارەییەوه قەسەیان لەگەڵ بکەن. ئەگەر دایکوباوک بۆ خۆیان توانای وەلامدانەوه بە پرسیارەکانى گەنجانیان نیە، وا باشە کە پرس بکەن و روونى بکەنەوه ناخۆ لە کوئ ئەکری لەو بارەییەوه سۆراغى زانیاری بکری. بۆ نمونە ئەکری لەو بارەییەوه داواى رینۆینی لە پەرسەتارى تەندروستى قوتابخانە بکری.

گەنج دەییوئ جینگای خۆى لە کۆمەلدا بدۆزیتەوه

بەشێک لە واتای گەشەسەندنى دەروونی ئەو ھى کە گەنج بۆ خۆى بێر لە خۆى بکاتەوه، ئەو ھى کە چۆن مەرفۆیکە و لە ژيانى خۆیدا بەدواى چیبەو ھى. گەنج لەو تەمەنەوه و دەورە دەبێ بە خاوەنى دنیا و جیھانبینی خۆیان، ناشیانەوئ دایکوباوکیان ھەمیشە بە ھەموو رازونیاى ئەوان بزەن. بەزۆرى گەران بە دواى خۆدا ئەو مانایەش دەگەینیت کە گەنجان دەیانەوئ کارەکان بەو شێو ھى ئەنجام بەدەن کە خۆیان ھەزى پێ دەکەن، نیتەر ھەموو جارێکیش تەمانە بەو شتە ناکەن کە دایکوباوک پێیان دەلێن. رەنگە جار جار بۆ دایکوباوکیش زەحمەت بێت سەر لە سەوداى سەر بەخۆی گەنج دەربەینن، بەتابیەتیش ئەو کاتەى کە لە روانگەى دایکوباوکەوه ئەو سەر بەخۆیەى گەنج دەییوئ، دەبی بە ماھى ئەنجامدانى کارى ناشایست. وا باشە دایکوباوک زوو زوو لە گەڵ مندالی گەنجدا بدوین، گوپی لئ بگرن و، ئەگەر ئەنجامدانى کارێکیان بەلاوہ پەسند نیە، ئەوا روونى بکەنەوه کە بۆچى لەگەڵ ئەنجامدانى فلانە کار نین. کاتیک گەنج ھەول دەدا کارەکان بەو شێو ھى خۆى دەییوئ، بەنەجام بگەینیت، ھاوکات ھەولێ خۆ راھینان دەدات لە گرتنە ئەستوى بەرپرسیاریەتى لە ژيانى خۆى. وەنەستوگرتنى بەرپرسیاریەتى شتیک نیە مەرفۆ بە چرکەیک فیری بێت و، گەنجیش لە ریی ھەولدان و ھەلەکردنەو ھى کە وردە وردە گەشە بە بەرپرسیاریەتى خۆى دەبەخشى و پێدەگا. شێوازی پەرۆردەکردنى توند و وشک، مندال فیری وەنەستوگرتنى بەرپرسیاریەتى لە کاروبارى خۆى ناکا. ئەو گرینگە کە دایکوباوک رێشۆینی روون و ناشکرا بۆ گەنج دیاری بکەن، بەلام ئەو ھى گرینگە کە دایکوباوک مەجال بۆ خولیا و خەون و ئەندیشەکانى گەنج خۆشى بەلێنەوه و، بەردەوام سەرى سەر نەکەن.

لی-تیگه‌یشتن و پشتگیر یکردنی دایکوباوک، له‌تەمەنی هەرزەکار یشتا دڵگەرمی و هیوا بە گەنج دەبەخشێ. لەلایەکی دیکەشەوە، ئەگەر دایکوباوک رێوشوونی روون بۆ گەنج دیاری بکەن، بۆ نموونە لە پێوندی لە گەل کاتی هاتنەوێ مەل و، هەروەها هانیشتیان بەدەن کە کاتی بەتالی خۆیان بە سەرگەرمییەکی بەسوود تێپەڕێنن، یارمەتیدەر دەبێ بۆ ئەوەی کە گەنج تووشی نەبێ بە تووشی رفیقی نالەبار و لەگەڵ کەسانی چاکدا هەلسوکەوت بکات. هەلبەت ئەگەر وا رێ بکەوێ کە دایکوباوک ئاگادار بێن کە منداڵەکیان خەریکی خواردنەوی ئەلکەوێ لە پان مادە بێهۆشکەرەکان دەکێشێن یا خود تووشی تاوانکاری بوو، نابێ دایکوباوک بکەوێ سەرکۆنەکردنی خۆیان و شەرم دایان بگرن. گرینگ ئەویە کە مەسەلەکە بەراشکاوی بەهێندرتە بەرباس، چونکە رێک بەم شێوەیە کە دەتوانن بەباشترین شێوە یاریدەدەر رێک بۆ بنەمەلە و فریادرسێک بۆ گەنجەکە بدۆزنەوێ.

توندوتیژی لە نێو بنەمەلەدا

هەر بنەمەلەیک دەستی لە سەر دابنێت، خاوەن ناکوکی و کێشە جیا جیا یە. هەلبەت توندوتیژی چارەسەری کێشەکان نیە. باشترین چارەسەر ئەویە کە لایەنەکانی کێشەکە لەگەڵ یەکتەریدا بکەوێ قسەکردن و هەروەها پێشوازی لەو چارەسەرییە بکەوێ کە پێشیار دەکەوێ. بەکار هێنانی توندوتیژی بەگۆڕەوی یاساش قەدەغە کراوێ. ئەگەر هەستی توورەیی و رقەستای

بە رادەییکی ئەوەندە زۆر کە دایک یان باوک دەخوای بە لێدان منداڵەکی چاوتر سێن بکات، لە دۆخێکی ئاودا باشتر ئەویە کە بۆ نیشتنەوی رق و توورەیی، کەسی توورە و رقەستاو برواتە دەری یاخود بچێتە ژوورێکی تر و لێبگەڕێ تا خۆی خاودەبێتەوێ و کێشەکان بەلایە کدا دەکەوێ. ئەوە زۆر گرینگە، کە مەرجە بەخۆی بدا تا بیر بکاتەوێ و مشوور لە رێگا چارە ی گونجاوتر بخوێ.

رەنگە دایکوباوک تووشی شوک بێن، کاتی ک دەبینن لەوانە لێدان و تەمەیکردنی جەستەیی منداڵ تەنەت بێتە هۆی ئەوەی کە منداڵ بخرێتە ژێر چاودەری کۆمەلایەتی huostaanotto} واتە ئەوەی کە بەرپاری بەرپەرایی سۆسیال، ئەرکی ئاگالێبون لە منداڵ بە کار بەدەستانی کاروباری کۆمەلایەتی بسپێردرێت} خۆ و نەبێ دایکوباوکیش کە هانا دەبەنە بەر تەمەیکردنی جەستەیی، نیازی خراپیان هەبێت، ئەوان تەنیا مەبەستیان پەروەردەکردنی منداڵەکیانە. بەلام بەهەر حال، پەسپۆران و شارەزایانی بواری پەروەردە ئەویان پشتر استەردۆتەوێ کە لێدان و تەمەیکردنی جەستەیی بۆ گەشەسەندنی دەروونی منداڵ بە خراپ دەشکێتەوێ و زیانی بەدواویە و، هەر لەبەر ئەو هۆیە کە قەدەغە کراوێ. وا باشە دایکوباوک ئاگاداری ئەو بێن، کە ئەگەر هات و کارمەندانی باخچەیی ساوایان یان قوتابخانە، هێما و نیشانەیی ئەنجامدانی توندوتیژی بەرامبەر منداڵ بەدی بکەن، ئەرکی یاساییە لە ئەستویان کە کار بەدەستانی بالاتر ئاگادار بکەنەوێ.

دیسان زۆر خال هەن کە هەر یەک لەوان بە نۆرە خۆی دەتوانن بێتە هۆی کەوتنەوێ نازاوه و توندوتیژی لە نێوان ژن و مێرددا، بۆ نموونە: زۆر لەو گۆر انکاریانە کە بەسەر شێوەی پێوەندیەکانی نێوان ژن و مێرددا دێت، ئەو پەشێوی و سترێسەیی رووکردنە تاراوگە دروستی دەکا، هەروەها ئەو هەستی دەسەلات لە دەستدانەیی لای پیاو دروست دەبێ و هەست دەکا کە ئێتر قسەیی لە نێو مالددا ناخوا و تاد. بۆ ئەمەشیان، پێویستە هەر زوو بەزوو مشوور رێک باشی لێ بخوێ و داوای یارمەتی و حەواندەوێ لە کار بەدەستان بکەوێ. لەرێی و تووێژ و گفتوگۆوێ ئەکرێ چارەسەری ئەو جۆرە کێشەنەش بکەوێت.

6. له ناست کیشهکاندا چاوکراوه به - داوای رینوینی و یارمهتی بکه

مندال خوی له چوونه قوتابخانه دهنزیتهوه

دهشی کوچبری و تاراوگنشیننی بۆ مندالیش نهموونیکي تیکمَل به ترس و دلهر اوکئی بیت. لهوانیه مندال حمز به چوون بۆ قوتابخانه نهکا، نهویش بهو هوییه که لهوئ له قوتابخانه بههوی چاکنمز انینی زمان یان جیاوازی رهنگی پیست، نازار دهرئ. پیویسته دایکوباوک بز انن که نازاردان له قوتابخانهده قهدهغیه. نهگس حالتی و ابته پش که مندال له قوتابخانهده نازار بدریت، نهوا دایکوباوک بویان هیه داوای بدهنگهاتن له ماموستا یان بهریو بهری قوتابخانه بکمن یان نهومتا بۆ نمونه له گمَل فرمانگهی فیرکردن opetusvirasto پیوهندی بگرن.

لهوانیه وانهکانی قوتابخانهش له سهرمادا بهلای مندالهوه قورس بن و نهگس ههست بکات ناتوانی پی به پی وانهکان بچینه پیشهوه، نهوسا لهوانیه مندال همر به جاریک له دانیشتنی نیو پۆل بیزار بیت. له هلمومرجی نهوتودا نیتر مندال تاقمئی دلپندان و تهکیزکردنه سهر دهرس و دهوری نابی و لهوانیهسه که دهست بکات به نهزیمتدان و بیزارکردنی مندالی تر یان نهوتا ههولی خۆدزینمه له چوون بۆ قوتابخانه بدات. له کاتی نهوتودا دایکوباوک دهتوانن تکای نهوه بکمن که بهلکو قوتابخانه بهگوزیهی نیمکان فیرکاری یاریدهبهخش بۆ مندالهکیمان دابین بکات. له کاتیکدا که نهرکی فیرکاری یاریدهبهخش به قوتابخانه رانهپریندریت، دایکوباوک دهتوانن بۆ خویان مشووریکي لیخۆن و ههولبدن تا له نیو خزم و کس یان ناشنایاندا کسیکي واپیدا بکمن، که بتوانی همر به زمانی دایکی، لهجیبهجیکردنی کاروباری خویندنگهده بههانای مندالهکیمانهوه بیت.

بۆ نهوهی کیشه و گیروگرفتی قوتابخانه له ناکاوئیک بهسهر دایکوباوکدا دانهبارینه خوارئ، واپاشه نهوان بهبهردهوامی پرسیار له مندالهکیمان بکمن ناخۆ کاروباری قوتابخانهی چۆن دهچینه پشینی و بۆچوونی مندالهکه خوی لهوبارمیهوه چیه. ههروهها پیویسته دایکوباوک بهبهردهوامی له گمَل ماموستاکاندا له پیوهندی بن و بهپیر بانگهیشتن و پیوهندیکردنهکانی قوتابخانهوه بچن. بۆ نمونه دایکوباوک دهتوانن تلهفون بکمن بۆ ماموستاکان یا خود سهردانی قوتابخانه بکمن و راستهوخو سؤراغی بارودوخی خویندنی مندالهکیمان بگرن. بهشداریکردن له کۆبوونهوهی دایکوباوک و دیدارکردن له گمَل ماموستایان پهکجار گرینگه. نهگس دایکوباوک بهریزهی پیویست شمارمزای زمانی فینلهندی یان سوئیدی نین، بهلام هاوزمانیکي خویان کارمندی ههمان خویندنگهی مندالهکیمانه، نهوسا دهکری له ری ههمان کارمندهوه، همر بهزمانی زگمگی پهپام یان راسپاردهی دایکوباوک بگهپهیندریته بهریو بهرانی خویندنگه.

نهلهکھۆل، ماده بههۆشکهرهکان، تاوانکاری

نهگس گهنج خوو بگري به خواردنهوهی نهلهکھۆل، کیشانی ماده سهرکههکان یا خود نهنجامدانی تاوانکاری، نهو کارانه بهزوری چهندن هوی جیاچیاپان له پشتهمیه. نهموونی شهر و ناخۆشی، نهو گۆرانکاربیانهی له نیو بنهمالهده پنگهاتون، نهموونهکانی نامویی و غهوارهبوون، بیکاری و ناهومیدی و زورشتی تریش دهتوانن بین به هوی نهوهی که گهنج بۆ ههلهاتن له دهست واقع، پهنا بباته بهر نهلهکھۆل یان ماده سهرکههکان. لهوانیه گۆرانکاریه کولتوریهکان واپه گهنج بکات که چیتر خوی به نهندامی بنهماله نهزانیت، بهلام هاوزکات ههست بکات که لهدهر هوی بنهمالهش ههچ کویهک نایگریته خوی. نیتر کۆری تاقمی ههزرهکاران دهپته مهکو و مۆلگهی گهنج و، قهرههوی کهموکورپی پیوهندیه کۆمهلاپهتیبهکانی دیکهی بۆ دهکاتهوه.

بهتایبهتی له تهمنی بالغبووندا کهسیک که تازه ولاتی گۆریوه و روهی له تاراوگه کردوه، لهوانیه ههم لهباری خویندن و قوتابخانهوه ههم بههوی گهشهکردن و گهورهبوونی خویهوه، تهنگی پی ههلبچندریت. گهنجیکي واپه، له ناکاوئیک و له ماهیهکی کورتدا بهرهوروهی چهندن چاومروانی جیاچیه دهپتهوه: فیربوونی زمانی نوئ، وانه قورسهکانی ناستی ناوهندی و گوازانهوه بۆ دواناوهندی، گۆرانکاریه جهستی و دهروونیهکانی تهمنی ههزرهکاری و بالغبوون و، ههروهها چاومروانیه هیندیکار ناتهباکانی دایکوباوک و هاورپیان. نهگس گهنج نمونهیهکی پۆزتهقی بهرچاومروانکهوهی نهپاته بهرچاوه شوینپی ههلبگری، لهوانیه بهرحمهت بتوانی مهزندهی پاشمهرژیکي هیوابهخش بۆخوی بکات.

رئوشوینانهی که پیوسته بگیرد در نیمه سمر، بهر نامه داده ندرئ. دایکوباوک مافی خوینانه که کاریگه بیان همبیت له سمر ئه بریار و ریگاچارانهی له خویندنگهدا دیاری دهکرین. ئهگه باس باسی گواستنهوی منداله بؤ پۆلئیکی نوئ، وا باشه دایکوباوک برۆن و له نزیکهوه ئاشنایهتی پیدا بکهن، همم لهگهئ پۆله پئیشنیار کر او مکهدا و همم له گهئ جۆری پرۆگرامی بهرورده و شیوهی بهرنامه ریزی بؤ فیرکردن.

له زۆریهی قوتابخانهکاندا که سئیکی بهرگهز بیانی همیه که شارهزای کاروباری بهروردهیه و له کاتی پیوستندا دایکوباوک دهتوانن رووی لئ بنین و سهارهت به راویژ و هاوکاری نیوان مأل و قوتابخانه، داوای یارمهتی لئ بکهن.

خویندن بؤ خوی جۆریکه له کارکردن، بویه زۆر گرینگه که مندال لئ یگه رین تا به کاری خویندنه که یهوه خه ریک بئت و هۆشی ته نیا له لای خویندنه که ی بئت. له وانیه له و لاتیهی دایکوباوک نیای گهوره بوون، مندال ناچار بووبیت شان ژیر باری کارکردن بدات و به شدرا بی له به خێوکردنی بنه ماله دا کرد بئت. به لام له فینله ند به گۆیره ی یاسا، ته نیا مندالیک دهتوانی به به رده وامی خوریکی کارکردن بئت که ته مهنی گه شت بئته 15 سال و ههروه ها نه رکی خویندنی ئیجباری به چن گه یاند بئت. هه لبه ت مندالی 14 سالیس یان مندالیک که تازه پنی نابئته چوارده ساله وه، دهتوانی کاری سووکی کورتخایه ن نه انجام بدات. هه ر به گۆیره ی یاسا، نه گه ر نه و کاره سووکه کورتخایه نه، له کاتی پشووی هاوینه دا نه انجام بدرئت، نابن له نیوهی کاتی پشووی خویندن زیاتر بخایه نئت. دیاره به ده م کاری ده رسخویندنی شه وه مندالی 14 سال دهتوانی کاری کورتخایه ن یان ناوبه ناو نه انجام بدات، به لام له هه ر حالدا نابن کار، مندال شه که ت و ماندوو بکات یان کۆسپ به نئنه ته سه ر رنی خویندن و خۆرا هینانی مندال. مندالی ژیر 14 سالیس دهتوانی له هیندیک حالتهی تاییه تدا کاری کورتخایه ن نه انجام بدات، به لام له و حاله تانه شدا هه رده م پیویست ده کا که له لایه ن نووسینگه ی کارپاریزی سه ر به ناوه ندی کارپاریزی työsuojelupiiri، مۆله تی ریز به ر و تاییه ت، پئشکه ش کرابئت.

ته مهنی مندالی و لاویتی، قوناغیکی تئیه ره له ژیانی مروفدا. به لام به هه ر حال بناخه ی پاشه رۆژی مروف ریک له و قوناغه تئیه ره دا داده ندرئت. هه رچه ند کارکردن شتیکه ی باش و پیویسته، به لام نابن نه وه فه رامۆش بکرئت که زۆر گرینگه که توانایی و لئها تووی مندال و گه نچ به ر له هه موو شتیک بؤ بهرورده و پئگه یانندی خۆی ته رخان بکرئت.

فیرکاری تاییهتی نهکری له پۆلنکی ناساییدا پینشککش بکریت، له پۆلنکی تاییهت پاخود له قوتابخانهیهکی تاییهتدا. پۆله تاییهتییهکان بچکولمن، همر نموش وا دهکا که ماموستا بتوانی سهرنجی زیاتر به مندالان بدات. عادهتن نمو مندالکش که پیویستی به یارمهتیدانی تاییهت ههیه، همر له پۆلی ناساییدا دریزه به خویندن دهدا، بمو جیاوازییموه که له پشتگیری و یارمهتیدانی تاییهت به هرهمند دهیتت. له ههمو حالتهکانی ههلاواردن و جیاکردنموهی تاییهتدا، بهرنامه و پروگرامی شهخسی تاییهت به ریکخستنی فیرکاری (HOJKS) بۆ خویندکار لهبهرچاو دهگیردریت. ههلبهت کاتیک دهردهکوهی که چیدی خویندکار پیویستی به یارمهتیدانی تاییهت نیه، نهکری بریاری فیرکاری تاییهت ههلبوهشیندریتومه.

له ههمو قوتابخانهیهکدا دهستهیهک ههیه به ناوی گروپی پیراگهیشتن به خویندکاران oppilashuoltoryhmä، که نهړکی سهرشانی گهشهدهانه به چاکزینی خویندکاران و نیمکانی خویندنیان له نیو قوتابخانهدا. له گروپی پیراگهیشتن به خویندکاراندا، چاوهذیری خویندنگه koulukuraattori، دهر وونناس، بهریوهبری قوتابخانه، پهستاری تهنروستی و ماموستایان پیکهوه، سهبارهت به شیوهی ریکخستنی هاتن و خویندنی نمو مندالانهی یارمهتیدانی تاییهتیان پیویسته، راویژ و وتووژ دهکن. دایکوباوک مافی نمومیان ههیه که بهشداری لهو باس و گفتوگویانهدا بکن، که بۆ باس سهبارهت به مندالانی نموان تهرخان دهکرین. نموان بۆیان ههیه راوبوچوونی خۆبان پینشککش بکن و بهشداریش بکن له دانی نمو بریارانهدا که پیوندی به مندالی نموانهوه ههیه. له کاتی پیویستدا به هاوبهشی له گهل نمو گروپهی باسیکرا، بۆ نمو

له زور له شار هوانییهکاندا هرواها وانهی فیرکردنی زمانی زگماکش بۆ مندالانی بهرگمزی بیانی ریکدهخوئ. نهمهش دهگمویته نهمستی دایکوباوک که سؤراغی نهمه بگرن ناخو نهمکانی نهمه ههمیه که وانهی زمانی زگماکی بۆ مندالان دابین بکری. دایکوباوک دهیی ههموهها وره بدهنه بهر مندالهکانیان ههتا له قوتابخانه ههمولی گهشهدهان به زمانی زگماکییان بدهن، چونکه بههوی زمانی زگماکییهههیه که مندال دهتوانی پئوهندی گهرموگور له گهل دایکوباوکی خوئی، خزمانی، نهمستانی یهکههینی و کولتورهکهی پیکههیننیت. نهمه جگه لههوی که شارهزایی له زمانی زگماکیدا یارمهتی فیربوونی زمانی نوئی دیکهش دههات.

نهمه مندال گهروگرفتی فیربوونی ههمیه، لهوانهی قوتابخانهش بتوانی فیرکاری یاریدههخشی tukioPETUS بۆ دابین بکات.

چ کاتیک مندال له قوتابخانه پئویستی به یارمهتیدانی تایهت ههمیه؟

نهمه مندال گهروگرفتی له گهل فیربوون ههمیه یان نهمهتا دایکوباوک پئیان وایه مندالهکهیان پئویستی به یارمهتیدانی زیاتر ههمیه، جا به نمونه له فیربوونی زمانی فینلهننیدا یاخود له ههر وانهمیکی دیکههتا، لهوانهی قوتابخانه نهمکانی نهمه ههمی که فیرکاری یاریدههخشی بۆ مندالهکه دابین بکات. بۆ نهم مهبهستهش و اباشه پئوهندی بکریت به ماموستای پۆلههه. ههر له نیو قوتابخانهدا دور نیه کهسی هاوزمانی خوئان ههمیت که بۆکاروباری خویندن و قوتابخانه یاریدهکاری مندالان بکات.

کاتیک مندال بۆ فیربوونی وانهمکانی قوتابخانه پئویستی به یارمهتیدانی درێزخایه ههمیه، دایکوباوک دهتوانن داوای مافی فیرکاری تایهت *erityisopetus* بۆ مندالهکهیان بکهن. جاری واشه لهوانهی داوا له دایکوباوک بکریت تا نهمکی فیرکردنی مندال بگرنه نهمستی، نهمیش کاتیک که بۆ نمونه له باخچهی ساوایان یاخود له خویندنی نامادهکاریدا سهرنج دراییت که مندال پئویستی به یاریدهدانی تایهتی بۆ فیربوون ههمیه. مندال لهوانهی کیشهی فیربوونی ههمیت، لهوانهی کیشهی ههست و سؤزی ههمیت، یان نهمهتا گهشهکردنی بهدوا کهوتیبت و نهموش، پرس و گهروگرفتی تایهتی له خویندندا بۆ پیکههیننیت. نامانج له فیرکردنی تایهت نهمیه که ناسانکاری بکریت بۆ مندال، تا چون بۆ نهم گونجاوتره، بهوشیوهیه بخویننیت. مهبهست له فیرکردنی تایهت نهمیه که مندال زیاتر له راهی ناسایی و باو، له خویندن و فیربووندا یارمهتی بدری.

به چ شپوهیهک دهتوانم له کاروباری خویندندا روژانه و بهردهوام پشتگیری و یارمتهی مندالهکهم؟

کاتیک مندال دهست به خویندن دهکا، دایکوباوک دهتوانن به چندين شپواز یارمتهی بدن. بهکهم خال نهوهیه که دایکوباوک نهوه چ بو مندالی کچ و چ بومندالی کور روون بکنهوه که خویندن و چوونه قوتابخانه بو پاشهروژبان گرینگه. جگه لهوش دایکوباوک دهبی به بهردهوامی نهوه نیشان بدن که به تامهزروبییهوه سهرنجهدهنه خویندن و چوونه قوتابخانهی مندالانیا.

هاوکاری نیوان مال و قوتابخانه بهکجار گرینگه. کاتیک مندال دهستدهکا به خویندن بیان نهوهتا ماموستا گورانی بهسهر دا دیت، وا باشه دایکوباوک کات بگر نهوه و لهگهل ماموستادا چاویان پیک بکهویت و گتوگو بکن. له کاتی گتوگودا زانیاری سهبارت به پیشینهی خویندنی لهوموهری مندالهکه نالوگور دهکری و، سهبارت به پیوستیه تاییهتیهکانی مندال و لایهنی لاواز و کهموکوریهکانیش، نهگه بوونیان ههیت، بیرورا دهگوردرتهوه. نهگه هات و هلموهرجی بنهالهکه حالتهی وای تیدایه که لهوانیه کار بکاته سهر ناستی سهرکهوتویی مندال و رادهی تهرکیز و گویدانی به خویندن (بو نمونه حالتهی وهک نهخوشی، نهکری پیراگیشتن یاخود سهر و ناژاوهی ناو مال)، وا باشه نههش بهیندرینه بهرباس. بهم شپوهیه ماموستا دهتوانی ناستی فیرکاری و چاوهروانییهکانی خوی به گویرهی هلموهرجی مندالهکه دیاری بکا و، نهگه پیوستیشی کرد نهوا کهسی پشتیوان و یارمتهیکاری بو دابین بکری. چاوپیکهتنی نیوان دایکوباوک و مندال له ههموو ماوهی خویندنی سالدا گرینگه، چونکه بهو شپوهیه دایکوباوک نیمکانی نهوهیان دهبی که چاوهدیاری خویندنی مندالهکیان بکن و کاریگهری لهسهر دابین. دایکوباوک مافی خویانه که ناگاداری کیشه و باسی پیوهندیار به خویندن و چوونه خویندنگهی مندالهکیان بن. نهوان ههروهه دهتوانن کاریگهری لهسهر نهو بریارانه دابین که پیوهندیی به مندالهکیانوه ههیه.

له کاتی کوبونهوهی دایکوباوکان یا خود له کاتی چاوپیکهتنی شهخی له گهل ماموستایاندا، دایکوباوک مافی خویانه داوای وهرگیر بکن. راگوستنی ورد و بیکهموکورپی وته و زانیارییهکان، له بهرژوهندیی ههروک لادایه. دایکوباوک بویان ههیه داوا بکن تا ماموستاکان پیشومخت وهرگیران بو بانگ بکن. چ وهرگیر، چ ماموستاکان و ههموو کاربهدهستانی دیکهی دهولتیش، نهرکی یاساییان له نهستویه که سهبارت به مهسهلهکانی پیوهندیار به مندال و بنهالهکهی، نهینی پاریزبن.

به چ شپوهیهک دهتوانم سهبارت به کاروباری خویندن بهدهم مندالهکهمهوه پم

- میزیکي چاک بو مندالهکمت دابین بکه تا نهرکهکانی قوتابخانهی لهسهر نهجامبدا
- روژانه لپی بهرسه، ناخو چی له قوتابخانه فیربووه و له سهعاتی بهتالی و کاتی نیسراحتدا چی رووی داوه
- بزانه ناخو نهرکهکانی قوتابخانهی تهواو بهجی گهیاوندوه؛ لپی پرسه ناخو چ شتیکی نوئ فیربووه
- نهگه له خوت رانابینی له جیبهجیکردنی نهرکهکانی قوتابخانهی یارمتهی مندال بدهی، لهگهل دایکوباوکهکانی تر پیکبن، تا لیک کوبینهوه و نهوسا بهکیک له تپوه نهو نهرکی یارمتهیدانه بگرته نهستوی خوی
- بهسهردهوامی لهگهل دایکوباوکهکاندا لهپیوهندیی به و بهشاری له کوبونهوهی دایکوباوکاندا بکه.

مادام مندال خوی خوازیار بیت. مافی نهوهی ههیه وانهی پیوهندیار به نایینی خوی له قوتابخانه بو دابین بکری، بهو مهرجش که هیچ نهبی سی خویندکار ههبن که نهو وانیه داوا بکن. وچاکه که دایکوباوک نهوه بزائن، که مادام دهیانوهی نهو جوهره بابتهانه بهمندالهکانیان بوتری، دهبی خویان داوکاری پیشکش به قوتابخانه بکن.

پیراگهشتتی روژانه (päivähoito) و خویندنی پیش-قوتابخانه، مندال بۆ چوونه قوتابخانه ناماده دهکهن

چ دایکوباوکی کۆچبهر و ج کار به دهستانی حکومهتیش نه غلغب پهله پهلای نه میانه که مندال ههر چی زووتره فیری به کیک له زمانه کانی فیلهندی یان سویندی بییت. هیندیک جار پهله کردن بۆ ناردنی زو به زوی مندال بۆ باخچهی ساوایان له یهر نه میانه که مندال ههر به ساوایی فیری زمان بییت. به لام به هه شهوه، بۆ مندالی ته من خوارووی سه سال، مال باشتترین شوینی په ورده و پیراگهشتنه. له نیو مالدا مندال ده توانی پیو مندیهکی نزیک له گهل دایکوباوکی خوی دروست بکا و فیری زمانی زگماکی خوی بی. کاتیک مندال فیرده بی متمانهی به خوی هه بییت و زمانی زگماکیش به چاکی فیربو بییت، نهوسا مندال نامادهگی فیربوونی شتی تریشی ده بی و ده بیته خاوهن توانای ههوانهوه له ژینگه یه دا که زمانه که یه جیاوازه.

ههلیت و اچا که که نیتر له دوو سه سالی به دواوه مندال ورده ورده له گروهی گهورهتری مندالان رابهیندریت و زمانی نو بی به گویدا بدریت. نه مهش جگه له باخچهی ساوایان نه شتی له شوینی گشتی راکرتنی مندالان یا خود له کلوپ و کۆبوونه هکاندا پیک بییت. له جۆره شویناندا زۆر شتی تریش فیری مندال دهکرت، که دواتر له قوتابخانه دا سوود به مندال دهگه بییت، بۆ نمونه شیوهی گرتنی پیووس و قهلم یان شیوهی برین به مقهست، شیوهی تهرکیز و زهین پیدان، سه رنجدان به کهسانی دیکه، به شکردنی شت و مهک و زۆر شتی تر.

نهگه مندالیک له کاتی ده سپکردنی چوونه قوتابخانه دا هینتا زمانه فیلهندی یان سویندی هه که به رادهی پیو یست به هیز نه بییت، ده توانی له قوناغی فیرکاری ناماده کردن بۆ خویندنی سه رمتاییهوه perusopetukseen valmistava opetus دهست به خویندن بکات. له کاتی فیرکاری ناماده کردن، مندال یارمهتی زیاتری ده ریت بۆ فیربوونی زمانی فیلهندی یان سویندی. له کاتی فیرکاری ناماده کارانهوه و دوا ی نهویش، مندال به شداری له گروهی فیربوونی خویندنی سه رمتاییدا دهکا. خویندنی ناماده کاری یارمهتی مندال ده دا شته سه رمتاییه کانی پیو مندیار به خویندن فیر بییت، دوا به دوا ی نهوش نیتر نهوه له پوله کانی خویندنی سه رمتاییدا دریزه به خویندنی خوی ده دا. سه بهارت به فیرکاری ناماده کاری، ده توانن پرس به ناوهندی فیرکردنی شار ههوانیه که یه خوتان بکهن.

5. شیوه‌ی یاریده‌دانی مندال له چوونه قوتابخانه‌دا چۆنه

خویندن له‌به‌رچی گرینگه؟

لهم روژگار‌دا روو له هس کونیه‌کی دنیا بکه‌یت، سه‌نگ و سووکی ناستی شار‌مزای و زانیاریت نه‌دن. جاری جاران هس له فیله‌ندا زور نیش و پیشه هه‌بوون که ده‌کرا له رنی شاگردی و به‌رده‌ستی و چاول‌ده‌ستکردنه‌وه فیری ببووینتایه و جیی وه‌ستا‌کارت بگر‌تایه‌ته‌وه. به‌لام له مرودا ده‌وره‌بینین و فیربوون له به‌کیک له ناوه‌نده‌کانی فیکردندا، نه‌کرئ بلین تاکه ریگای کار‌پیدا‌کردنه.

زور له دایکوباوک‌که‌کان لهم راستییه تیگه‌یشتون بویه ده‌یان‌ه‌وئ که منداله‌کانیان برون؛ بخوینن و له‌ریی خویندنه‌وه سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست به‌ینن و ببن به شتیک. نیم‌کانی سه‌رکه‌وتنی مندال له قوتابخانه شتیک نیه که به میراتی بو مندال به‌مینتیه‌وه، به‌لکو په‌رو‌مه‌ده و شیوه‌ی باره‌ینان ده‌وری به‌کلا‌کسه‌وه ده‌گه‌یرن سه‌بارت به‌وه‌ی که ناخو مندال چۆن له خویندن چیرده‌بینی و ده‌رۆستی نه‌رکی و کاری قوتابخانه‌دا دیت. که‌واته دایکوباوکی مندالیکی زور بچو‌کیش ده‌توانن کار‌یگه‌ریی زور گه‌وره‌یان هه‌بئ له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که ناخو پاشه‌روژری خویندنی منداله‌که‌یان چۆن ده‌بیت. به‌م پنیه هس له زوو‌یه‌کی ساوایی منداله‌وه دایکوباوک ده‌توانن کار‌یگه‌رییان له‌سه‌ر سه‌رکه‌وتوویی مندال له خویندنی پاشه‌روژیدا هه‌بیت، نه‌وه‌ش به‌وه‌ی که مندال فیری دل‌پیدان و نه‌رکی‌کردن ببیت، فیر ببیت تا نه‌و جییه‌ی ده‌لوئ و ده‌ست‌ده‌دا به‌جوانی و به پاراوی به زمانی زگماکی خزی بدوئ و، هه‌روه‌ها مندال رابه‌یندریت له‌وه‌ی که له گه‌ل مندالی تر و خه‌لکی تر به‌ه‌وینتیه‌وه.

جیکهوتنی دایکوباوک

زور له بیانی و کۆچبەر هکان خهون به گهرانهوه بۆ نهو و لاتنهوه دهبینن که لێیهوه هاتوون. بهزوری، تاسه و تامهزرۆیی بۆ شادبوونهوه به نیشتمان و چوونهوه بۆ لای خزم و ناسباوان، گهلیک بههیزه. سهغهلهتیهکانی جیگهیربوون و جیکهوتنیش له نیشتمانی نویدا، بهش بهحالی خۆی، دوری زور دهبینی بۆ ههلهچوونی ناوای گهرانهوه.

لهوانیه دایکوباوک سالانیکی زور له نیشتمانی نویدا، به هیوا و خۆزیای گهرانهوهه بژین. له ههموو نهو سالانهشدا که دایکوباوک با تاسهی نیشتمانهوه دهژین، مندالانی مال له ژیان و گهشهسهندنی خۆیان بهردهوام دهبن و له سهردهمیکدا دهژین که دهبیته بهردی بناخهی

پاشهڕۆژیان. مندالان پێویستییان به دایکوباوکیکه که خۆیان فیری زمانی نوێ بکهن و لهگهڵ کۆمهلگای نویدا تیکهڵ و ناشنا بن. نهوان پێویستییان بهدایکوباوکیکه که بتوانن ریک لهو ژینگهیهدا که نهوان تافی مندالی خۆیان تیا بهسهردهبن، بزانهن چون پشته مندال بگرن، نامۆزگاری بکهن و رینومای بن. ههر بهو هۆیهشهوهیه که جیکهوتنی دایکوباوک بۆخۆی دهوڕیکی گهوره دهبینی له بهرژهوهندیی مندال. مندال "لیرهدا و له نیشتمادا" دهژی. بۆ دایکوباوکیش گرینگه که نهوانیش "لیرهدا و له نیشتمادا" بژین.

مندال دهبی لهوه تیبگات، که چوونه قوتابخانه و خۆندهواربوونی نهو لهم کۆمهلگایدا شتیکی گرینگه - جا تهنانهت گریمان رۆژیک له رۆژان بنهمالهکهی بشگهڕیتهوه. کاتییک مندالان پشتگهڕم بن له گهشهکردن و خۆندنندا، نهوسا وهک کهسانیکی بههیز و خاوهن توانای خۆگونجاندن و دهستوپهل رهنگین، باردین و له حالیکه نهوتوشدا نیتر له ههر کوی بژین دهمهوینهوه. تهنانهت نهگهڕ رۆژیک له رۆژان دایکوباوک بشگهڕینهوه، وا جوانه مندالان بهدهستی پر و دهسترهنگین و خۆندهوارانه بۆ نهو و لاته بگهڕینهوه که لێوهی هاتوون. نهمه بهشبهحالی خۆی، له کاتی دووباره خۆگنجاندهنهوه و جیکهوتنی دووبارهدا، کاری بنهماله ناسان دهکا.

4. چیکهوتن

باهیخی زمانی دایکی

زمانی زگماکی گرینگترین بهردی بناخهی شناسی کولتوری بی مندال. زمانی زگماکی ههروهه بهردی بناخهی هاویوهندی نزیک و کارتیکیه بی دوولایهههی نیوان دایکوباوک و مندال. دایکوباوک کارتیکی زوریان لهپیناوی یارمهتیدانی مندال بو گهشههانی زمانی، لهدهست دیت. مندال تهنیا کاتیک فیری زمان دهی، که قسهی لهگهل بکریت. نهوش زور گرینگه که گوپی لی بگری دریت و بهتامه زوییهوه سهرنج له وتهکانی بدریت.

گرینگ نهویه که دایکوباوک، بهزمانی زگماکیان قسهبکهن. ریگایهک بو گهشههاندنی زمانی زگماکی نهویه که لهگهل مندالدا کتیب بخویندریتهوه. خو نهگهس توانای کتیب خویندنهوهشت نیه، نهوانی لهگهل مندالهکمت سهیری وینه و نیگار مکان بکهیت و قسهیان لهباروه بکهیت و بهم شیوههیش زور شتی نوئ بهزمانی زگماکی بهگوپی مندالهکمتدا بدهی. ههروهه نهوانی لهگهل مندالهکمتدا سهیری تلهفزیونیش بکهیت و باسی نهوشنههی بو بکهیت که دهیانینیت، لهم کاتههدا مندال دیسانهوه وشهی نوپی دیتبهس گون و شتی تازه فیردهی. دهوانی جار بهجار مندالهکمت بهیت بو دهرهوه بو شوینی نوپی وهک کتیبخانه، مؤزمخانه و ناوشار و نوسروشت و، بهو شیوههیش پهه به تیگهیشتی نهوه دههیت لهو دنیایهی تئیدا دهژی. بههوی گفتوگو کردنهوه له گهل مندال، یارمهتی به دهولهمندبوونی خمزینهی وشهکانی نهدهیت.

لیکولینهوهکان سهلماندوو یانه که نهوه کاتهی مندال زمانه زگماکیهکهی بههیزه، ناسانتر دهوانی فیری زمانی تر بیت. دهولهمندکردنی ههگبهی وشهی زمانی زگماکی، یارمهتی مندال ددها تا زمانی فیلهندی یان سوئیدیش به چاکی فیر بی و له قوتابخانههدا سهرکهوتوو بیت.

بەر به ناکۆکیهکان بگره - زانیاری به دهستهوه بده و گفتوگۆ بکه:

- گفتوگۆ بکه و له گهڵ قوتابخانه و باخچهی ساوایان ریک بکهوه له سهر ریساکان و سنوور هکان، به چه شتی که تا ئه شوینهی دهلوی، له گهڵ ریشوینهکانی نیو مأل بینهوه. کاتیک ناکۆکی بیرو را دینهارهوه، و اباشه گفتوگۆ بکری سهرهت به لاینه جیاجیاکانی ههر ریسایهک، ئهوهی که فلانه ریسایه بۆچی باشه و بۆچی باش نیه.
- له ماوستاکان تیگیهینه که ناخۆ چ کاتیک و له چ بارهیهکهوه دهتهوی له گهڵت له پێوه نیدا بن.
- ئهگهر بهراوهی پێویست به سهر زمانی فینلهندی یان سوئیدی زأل نیت، و اباشه دهنگ بکهیت، به شکم بۆ کاتی چاوپیکهوتن له گهڵ کار به دهستان و کار مه ندانی قوتابخانه یان هی باخچهی ساوایان، و هر گهرت بۆ بانگ بکهن.

جاری وایه زانیاری دایکوباوک به بیانییهکان سهرهت به دنیای دهرهوی مأل، که مندالان کاتی خۆیانی تیدا به سهر دهبن، ههر زۆر له خوارهویه. جا که حال ئهوهی، بۆ دایکوباوک زۆر زهحمهت دهبی بتوانن رینومایی دروستی مندالانیان بکهن، بۆ نمونه له کاتیکدا که دهبی مندال ههلبزار دنیکی راست و گونجاو بکا له نیوان خهریکبون به دهرهوس و دهرهویان خۆ خافلانن به گهمه و سهر گهر مییهوه. ههر بۆیه زۆر گرینگه که دایکوباوک ههول بدهن به شداری بکهن له ژبانی دنیای دهرهوی مألدا و لئی تیگیهین. وهک نمونه، به شداریکردن له چالاکی ریکخراوهکاندا و هاوکاری و کاری هاوبهش له نیوان مأل و قوتابخانهدا، بۆ خۆی ریکا بۆ تیگیهستن له دنیای مندالان خۆش دهکا. فیر بوونی به کیک له زمانهکانی فینلهندی یان سوئیدی و به شداریکردن له چالاکییهکانی دهرهوی مألدا، ئه بیته هۆی قایمبوونی شوینی پی کسی گهرهسال، ئهوه کاتهی دهرهوی پهره دهکار و راهینهی یاخود دایکوباوک ده بینیت.

ہؤیہشموہ وا باوہ، کہ دایک و باوکی فیئلہندی ہانی سر بہخوبوونی مندال دہدن، بؤ نمونہ لہ بریک کار و بواردہ کہ پیویستی بہ ہملیزاردن و بریاردان ہمیہ، دایک و باوک لی دہگرین مندال خوی ہمولی بیرکردنہوہ و پروفہی بریاردان بکا، یان نہوہی کہ ورہ ہر مندال دہدری کہ بہشدار ی بکا لہ گفتوگودا و بیروبوچونہکانی خوی دہربری. لہ فیئلہند، لہ قوتابخانہکانیشدا ہمول دہدری کہ پمہ بہ بیرکردنہوہی سر بہخویانہی مندال بدری. ہملہبت کولتوری واش ہمیہ کہ بہ پیچہوانہوہ، جہختی زور دہخاتہ سر بہگریدرای مانہوہ و وابستہبوونی مندال بہ دایکوباوکہوہ و، بؤ نمونہ گویریایلی کتومت بؤ کہسی خاومن زہروزنگ (ناوتوریٹہ).

تئفکرہ:

- سر بہخوی نہسی چ کاریگر بیہکی پوز ہتیقی لہسر مندال ہمیہ؟ نہدی، لایمنہ خراپہکانی کامانہ؟
- لہ بارہینان و پروہدی نیو مالدا، زورتر جہخت دہکہپتہ سر سر بہخوبوونی مندال یان پیملبوونی بؤ مہیل و مہبستی کہسانی تر؟
- نایا بہ بروای تو ری تی دہچی کہ مندال بہ شیوہیہک پروہر دہبکری، کہ لہ ہیندیک بواردہ سر بہخو باربیت و لہ ہیندیک بواری دیکہشدا رچاوی چاومروانی و خوزگہی کہسانی تر بکات؟

مندال و گہنج لہو جوڑہ ہملسو کہتانہ رادین کہ لہدہرہوہی مالدا باوہ، نہمش لہوانہیہ نہو شتہ نہبی کہ دایکوباوک بہدلایانہ. لہوانہیہ لہسر نہو جوڑہ ناکوکیانہ ناژاوہ بکہویتہ نیو مال و، ناخوشی بکہویتہ نیوان دایکوباوک و مندالہکان. ہملہبت نہمہ مافی نہوہ بہ دایکوباوک نادا و نابی مندال لہ مندالانی تر تہریکبخریتہوہ و لہ کوملگا دابریندر. نہوہی زور گرینگہ نہوہیہ کہ ناخو لہ کاتی نازاد و پشوواندا، مندال لہگمل کیدا دبت و دہچی و کیی بہدہرہوہیہ. پہندی پیشینانی کوردی دہلی: پیم بلے ہاوریت کی یہ تا پیت بلیم چون کہسیکیٹ. کایہ و سرگرمی لہبار، دیاریکرانی کاتی ہاتنہوہ بؤ مال و چاومدیری و کونترول لہلاین گہورہکانہوہ، مندال و گہنج لہ بہلای ہاوری و ہمفالی نالہبار ہپاریزیت.

کاتیک دایکوباوک لہگمل مندالی خویان ناکوکن، نہوہ زور گرینگہ کہ دایکوباوک و مندال پیکہوہ لہ سر بابہتی ناکوکیہکان، داخوایبہکانیان و ناواتہکانیان، گفتوگو بکمن. نہوش زور گرینگہ کہ ہردوک لا نامادگیی نہومیان تیا بی کہ لہسر داواکانیان کوتابین و ہمولی پیکہاتن بدن. بوونی پیوہندیہکی گہر موگور و متمانہبہیہکتریکردن، ہاشترین و ہسوودترین یارمہتیدہرہ بؤ چارہسری کیشہکان لہ کاتی دروستبوونی ناکوکی و ناتہباییدا.

جاری وایہ، لہوانہیہ لہ نیوان بیرورای دایکوباوک و بؤ نمونہ ماموستایانی باخچی ساوایان یان ماموستایانی قوتابخانہشدا سہبارت بہوہی کہ چی بؤ مندال گونجاوہ و چی نہگونجاو، ناکوکی دروست ببیت. لہکاتیکی ناوادا مندال یان گہنج دہکہویتہ حالہتیکی ناخوش و نہخواز راوہوہ، بہوہی کہ ہمول دہدا ہاوسہنگی لہ نیوان داخوای و چاومروانیبہکانی نہو دوولاینہدا پیکہینیت، ہشیوہیہک کہ کوردگوتہنی دلے ہردوک لا رابگری. واباشہ سہبارت بہو جوڑہ کیشانہ، لہگمل مندال و کارمندان باخچی ساوایان یان قوتابخانہ قسہ و گفتوگو بگری. لہ ہسزہوہندی مندالدا دہی نہگہ ر ہمولی پیکہاتن و لیکتیگہیشن لہو پیناومدا بدری.

تەممیکردنی جەستەیی بە گۆڕەری یاسای فینلەندی قەدەغەکر اوە. بەلام خۆ سزادان ھەر لێدان و نازاردانی جەستەیی نیە، ئەکری منداڵ یان لاو وەکو سزادان، جیرەری ھەفتانەری لێبەردری، یاخود شتیکی خۆشی تری لێ زەوتبکری کە پنی راھاتووہ. رینگایەکی تر ئەکری ئەوہ بی کە منداڵ بکریتە ژووریک تا لەوی بە تەنیا بۆ خۆی بیریکاتەوہ لەو کارەری کردوویەتی، ئەمەش بۆ نموونە ئەو کاتەری کە بەرنامەیکەری خۆشی منداڵان لە تەلەفزیۆن بڵاودەبیتەوہ. لەو حالەتانەدا کە منداڵ کاریکی زۆر خراپی کردبێ، ئەکری بۆ ماوہی چەند ئیوارەیک لەسەر بەک رینگای چوونە دەروہ لە مالی پینەدری. کاتییک خۆت لە بەکار ھینانی توندوتیژی جەستەیی دەپاریزی، دەشی منداڵەکەشت رابینیت کە لە لەکاتی دروستبوونی ناکۆکیدا، بۆ نموونە لە قوتابخانە، پەنا نەباتە بەر توندوتیژی.

منداڵ نابێ بە ھەرشەری سزای توند بتوقیندری، جا گریمان ئەو سزایە بەکر دەوہ جیبەجیش نەکری. رەنگە بە لای زۆر کەسەوہ ئاسایی بیت ئەگەر بە منداڵ بوتری: ئەتکۆرم، گۆیت ئەبەرم؛ چاوت دەر نەھینم؛ یان "شەولەبانت بۆ بانگ ئەکەم" یان "ئەتکەمە دەر با گورگ بنخوا" و تاد. بەلام ھەرشە یان ئەو وشانەری بەنیازی چاوتر سینکردن بەکار دەھیندرین، لەوانەری کارتیکی دەروونی لەسەر منداڵ بە جی بەھێلی و ھەست بە نەبوونی تەناھی (ئەمنیەت) لە منداڵدا دروست بکا. مأل دەبی ئەو شوینەری کە منداڵ تیبدا ھەست بە ھێمنایەتی و تەناھی دەکا. ئەوہش زۆر گرینگە کە دایک و باوک بۆ خوشیان بە گۆزەری ھەمان ریسای پەروەدە ھەلسوکەوت بەکن کە بۆ منداڵیان دیاری کردوہ و، ئەگەر بەئینیکیشیان دا ئەو لەسەر قسەری خۆیان بەمیننەوہ. ئەگەر نامۆژگاری و رینوینیەکانی دایک و باوک زۆر لەگەڵ یەکنتر ناکۆک بن یان ئەوہتا ھەردەمەری لە ھەوایەیک رینوینی منداڵ بکری و قسەری دایک و باوک یەک نەبی، ئەوسا رەنگە بۆ منداڵ زەحمەت بیت کە تیبگا ناخۆ ئەکری سەر شانی ئەو چیبە و دەبی چۆن ھەلسوکەوت بکا.

ئەوہری لەو خانەری خوار ھودا دیت، رینوینی پینشیار کراوی کارناسان و پەسورانی فینلەندییە سەبارەت بە ژبانی رۆژانەری نیومأل. لە کاتی دیاریکردنی پینشیار مەکاندا پەسوران بۆ نموونە پینشوخت ئەو خالەیان لەبەر چاوگر تووہ، کە تیرخەوتن بۆ گەشەسەندنی میشکی منداڵ و بەگشتی چاکژی منداڵ، شتیکی پینوشتە. سەیرکردنی زیدە لەرادەری تەلەفزیۆن یاخود یاریکردنی زۆر بە یارییە کۆمپیوتەر یەکان، منداڵ بیانووگر و ماندوو دەکا.

ریشوینە پینشیار کراوەکان لەلایەن پەسورانی فینلەندییەوہ
بۆ ژبانی رۆژانەری نیومأل

- دواين کاتی ھاتنەوہری منداڵ بۆ مألەوہ (ئەوہری لەمێو کەوانەدا ھاتووہ، بۆ کۆتایی ھەفتەری)
  - 7 بۆ 10 سالان: سەعات 19:30 (سەعات 20)
  - 11 بۆ 13 سالان: سەعات 20 (سەعات 21)
  - 14 بۆ 16 سالان: سەعات 21 (سەعات 22)
- دواين کاتی خەواندنی منداڵ
  - 7 بۆ 10 سالان: سەعات 21 (سەعات 22)
  - 11 بۆ 13 سالان: سەعات 21:30 (سەعات 22:30)
  - 14 بۆ 16 سالان: سەعات 22 (سەعات 23)
- سەیرکردنی تەلەفزیۆن، فیدیۆ یان یاریکردنی بە نامێری کۆمپیوتەری دەبی لە رۆژدا دوو سەعات زیاتری کات بۆ تەرخان نەکری.

منداڵ ھەوولی راگرتنی ھاوسەنگی دەدا لە نێوان چاوەروانییەکانی مأل و کۆمەلگادا

منداڵ لە سەرەتادا وەک نەندامیکی بنەمألەری خۆی پیدەگا. دواتر لەوانەری بڕواتە باخچە ساوایان، دواي ئەویش پینش-قوتابخانە و قوتابخانە و، بەدەم ئەویشەوہ دیتە ناو کۆمەلگا و پانتایی کولتووری فینلەندییەوہ. لە باخچەری ساوایان، پینش-قوتابخانە و دواتر لە قوتابخانە، منداڵان فیری زمانی فینلەندی یان سوئیدی دەبن، فیری زانیاری نوئی، ھونەری نوئی و ھەروہا ریشوین و شیواز و نموونەری نوئی ھەلسوکەوتکردن دەبن. پەروەدەکاران لە ھەر و لاتیکدا، ھەول دەدەن ئەو تاییبەتەندی یان لێوہشاوہیە لە منداڵاندا پینگیبەین، کە لایان وایە بۆ سەبەبێ و پاشەرۆژی ئەو منداڵە لەو کۆمەلگایەدا کە تیبدا دەژی، بەکەلکی دیت. بۆ نموونە لە ژبانی کاری کۆمەلگای فینلەندییدا سەرنج و گرینگییەکی زۆر دەدری بە دەسپینشخەری نواندن (ابتکار عمل) (داهینان) و بیری کردنەوہری سەر بەخۆ. ھەر بەو

کاتی شتهکان بۆ مندال شی دهکریتهوه، نهوان باشته له ريسا و ريشوینهکان ته دهگهن و، ورده ورده خوشیان رادین لهوهی که بپر بکه نهوه ناخو چی بۆ نهوان به سووده و چی نیه. نهوهی که بۆ بهلگه هینانهوه ته نیا بلنی "تو مندالی و تیناگهی" یاخود بلنی "کهسی گهرهتر، باشته له شتهکان نهزانی" بۆ مندال بهس نیه. مندال که بچکۆ له بوو، دهبی له پهستا و بهردهوام ریشوین و ريساکانی بۆ دوویاتبکریتهوه. جا بهدم گهره بوونهوه، تا زیاتر پیدهگا، مندال چاکتر رادئ بهوهی ريساکان له بهر چاویگری. ئیتر له بهر هوه و ورده ورده نهکرئ متمانهی زیاتر به مندال بکهین و بهر پر سیار بهتیی زیاتری بۆ بگوازینهوه و، دهبینن که تادئ له دهروهی مالیش زیاتر بهو شیهیه رهفتار دهکا که تو هیوات پی خواستوه.

زۆر بهی نهو شتانهی که مندال فیریان دهبی، نهو شتانهیه که به جاو لیکهری له ههلسوکهوتی تو و کهسانی تر فیریان دهبی. بهتایهتی نهو نمونهیهی که مندال له کهسانی نزیک له خوبی وهردهگرئ، زۆر گرینگه بۆ مندال.

گهره ناو ده ریژیت و مندال پیی تی دهنی

کاتیک مندال وهرزه و بیانوو نهگرئ، وا باشه دان به خوتدا بگری و چاوهری بکهی تا هئور دهبیتهوه و نهوسا به هیمنی و له ریی گفتوگوه روون دهبیتهوه ناخو مندال چی دهوی و دهلی چی. دهکرئ مندال سزاش بدرئ، کاتیک بهردهوام ههلسوکهوتی ناشیرین دوویات دهکاتهوه. ههلبهت

3. بۆ دايكان و بۆ باوكان: هينديك بپروكه بۆ پهروه دهكردى منداڤ

هاندەرىن، شى بىكەنەوه و بەلگەبەيننەوه

كارىكى باشە ئەگەر ئەو كاتەى منداڤ هەلسوكەتى چاك له خۆى نيشان دەدا، سەرنجى بدرىتى و هان بدرى. هەروەها ئەگەر هەلسوكەوتىك دروست نيه يان جوان نيه، پىويستە بۆ منداڤ شى بكرىتەوه و بەلگەى بۆ بەيندرىتەوه كه بۆچى نابى بەو شىوهميه هەلسوكەوت بكا. ئەغەب، تكالىكردن و شىكر دنەوه كارىگەر تر و بەزەبترن له ئەمربپىكردن.

ئەكرى بۆ نموونه بوترى:

"گرىنگە كه له كاتى خۇيدا برۆيت بخەويت، چونكه ئەگەر وا نەكەيت بەيانى خەبەرت نابىتەوه و ئەوسا چوونه قوتابخانەش بە ماندوويى ناخۆشە."

ياخود:

"بۆت نيه سەيرى ئەو بەرنامە تەلفزىونيه بكهى، چونكه ئەوه بۆ منداڤ تەرخان نەكراوه. ئەگەر منداڤ سەيرى فىلمى زۆر ترسناك بكا، لەوانەيه شەو خەوى لىنەكەوى يان خەونى زۆر ناخۆش ببينى."

ياخود:

"تا سەعات 9 ى شەو ئەبى لەمألەوه بيت، چونكه لەو كاتە بەدواوه بۆ منداڤ ئەمەن نيه له دەروە بى، جگە لەوش پىويستە له كاتى ديارىكراودا بنووى، چونكه سبەى بەيانى دەچىت بۆ قوتابخانە."

بهشداریکردنی باوکان له کاروباری نیومال و پیتر اگه‌یشتن به مندالاندا، لهروانگهی بهکیهتی و ته‌بابی نیو بنه‌ماله‌شهره، شتیکی گرینگه. زور جار خیزانی مال ده‌پرسی که باشه بوونی میرد چ خیزیکی همیه، نه‌گهر کابرا مال نه‌که‌ویته‌وه. نه‌گهر باوکه‌کان هه‌روا له دهر وه بن و نه‌یه‌نموه به‌لای مال و مندالدا، نه‌وا دوور نیه نیتر نه‌و ریز و روومه‌ته‌یان نه‌مینتی که بنه‌ماله‌پیی‌به‌خشییون. نه‌وه زور گرینگه که باوکه‌کان نمونه‌ی پیاویکی پوزه‌تیف و نیجایی له‌خویان، نیشانی منداله‌کانیان بدن. نه‌گهر پیاو له دهر وه‌ی مالدا نیش و کاری پی‌گیر نایات، نه‌وا ده‌توانی هه‌ر له نیو مالدا به‌که‌ل‌کبوونی خوی بسه‌لمینتی. نه‌شئی خیزانه‌کانی مال بو سووک‌کردنی باری پیاوان خویان ده‌سپیشخه‌ری بنوین و، به‌شیک له نهرکه‌کانی خویان بو میزده‌کانیان به‌جی‌به‌یلن و نیتر هه‌موو هه‌ولیان نه‌وه نه‌بئی که به‌ته‌نیا هه‌موو کاروبار هکان راپه‌رینن.

باوک به‌چ شنیوه‌یه‌ک ده‌توانی به‌شدار ی بکا:

- کات له گهل منداله‌که‌ی به‌سه‌ر بیات، شتی فیر بکا و چیرۆکی بو بگه‌ریته‌وه.
- له‌نهرکی مالدا رینوینتی بکا و چاودیریی چوونه قوتابخانه و خویندنی بکا
- نه‌گهر مندال سه‌رگه‌رمیه‌کی دیاریکراوی همیه، بیبات و به‌شدار بکا له‌گهلیدا.
- کارونه‌کی نیو مال له گهل خیزانه‌که‌یدا به‌ش بکا
- دهر فعتی نه‌وه بر مه‌سینتی که خیزانه‌که‌ی کاتی پشوودانی تایبعت به‌خوی همبئی

ئەنجامدانى شىتتىكى ترموھە كە ھىوايەتى خۇيانە، خۇيان رەگەل كۆمەلگەي فىنلەندى بخەن و لە نىو ئەم كۆمەلگەيدا جىگەيەك بۇ خۇيان بدۆز نەمە. بەم شىوھە ئەمان ئەتوانن وردەوردە سەر لەم كۆمەلگە و كولتورە نوپىيە دەر بەينن و، ھەر ئەم كاتەشە فىردەبن بەباشترىن شىوھە گونجاو لەم ژىنگە نوپىيدا رىنوما و رىنىشاندرى مندالەكانيان بن.

تار اوگەنشىنى لەوانەيە لەناكامدا گۆران بەسەر رۆل و نەخشى نىو ژنومىر دايتىشدا بەينى. لە كۆمەلگەي فىنلەندىدا بەجەختەمە پىلەسەر بەكسانىي رەگەزى دادەگىردىت. ئەمەي كە ژىنگە كۆچبەر و بيانى بۆي بلوئى بخوئىت، كاربكات و پارەي خۆي بىتە نىو گىرفانى خۇيەمە، لەوانەيە گۆرانكارىي بەسەر رۆل و دەورى نىو ژباني زۆر ژن و مىرددا بەينى. ھىندىك لە پىاومەكان لەوانەيە ھەست بەكەن كە بەھۆي تار اوگەنشىنى و كۆچكردنەمە ھەم لە نىو بنەمالەي خۇياندا و ھەم لە نىو كۆمەلگادا شوئىنگە و رىز و روومەتى جارانيان لەدەست داوہ. بەتايەتى نەگەر ھەلومەرجى كار پەيداكردن دژوار بىت، ئەمسا لەوانەيە بۇ پىاومە زەھمەت بىت كاروبارىكى گونجاو بۇ خۆي گىر بىننىت. لەھەمان حالدا كە پىاوان وئىل و ھەلومەدان بەمواي رۆل و نەخشىكى نوئى لە ولاتى تازەدا، دەشى رۆلى داىكىش وەك كەبانووي مأل و داىك و بەخىوكمەرى مندال، ھەتا بلنى قورس و گران بىت.

رۆلى نوپى باوك و ھەكوو پەروەدەكارىك

چ داىك و چ باوك ھەزار خەم و ئاواتيان بۇ مندالەكانيان ھەيە. ئەمان چاومەرى دەكەن، تا مندالانىان برون بۇ قوتابخانە و بەياشى پىيگەن و كەسكى چاكيان لىدەر بچى، خۇيان بەكارمە ماندوو بەكەن و خىر بۇ خۇيان و داىك و باوك و كەسوكارىان بدەنەمە. ھەلبەت بۇ ئەمەي ئەم ئاواتانە بىنە دى، مندال پىوئىستى بەھاودەمى و ھاوئىستى باوكىش ھەيە.

باوك دەيى لە جەرگەي گۆرانكارىيەكاندا جىگا و رۆلى خۆي وەك پەروەدەكەرى مندالەكەي بدۆزىتەمە. بەشدار بىكردنى چالاكانەي پىاومە لە كاروبارى مأل و بەخىوكردن و پىگەياندىنى مندالدا، ھەم بۇ مندال بەسوود دەيى ھەم بۇ تىكرى اي بنەمالە. ھەتا باوكان زياتر خۇيان بە پەروەدەكردنى مندالەكانيانەمە ماندوو بەكەن و بەشدارى بەكەن لە ژيانىندا، بەھەمان رادە مندالان مەوداي زياتر و باشترىان بۇ دەرمەخسى تا شتى باش و راست فىر بىن و، لە كاروبارى قوتابخانەدا سەر كەوتوو بن و بەر بە حالەتى نەخوازراو و ناخۆش بگرن.

كار مەندىكى بەر مەگەز بيانى لە يەكەك لە باخچەكانى ساواياندا وتى:
 "بەشدار بوونى باوكان شىتتىكى بەنرخە. مەن سەرنج داوہ، ئەم مندالانەي كە ناوبەناو باوكانىان دەيانھىنن بۇ باخچەي ساوايان و دەيانبەنەمە، لەجاو ئەم مندالانەدا كە ھەموو نەركى پەروەدەكردنيان كەوتۆتە نەستوى داىكيان، چاكتەر كاروبارى خۇيان پىرادەپەرىندىرئ و ھاوسەنگ ترن. ئەم داىكانەي بەتەنيا ھەموو نەركەكانيان كەوتۆتەسەر شان، ماندوون و نىتر تاقتەي ئەمەيان نەماوہ لەمە زياتر پەروەشى مندالەكان بن. ئەمە، بەمندالەكەمە ديارە."

- بیربکرهوه، ناخو تاییهتمدندییهکانی "دایکیکی چاک" یان "باوکیکی چاک"، لهو نیشتمانهدا که لئوهی هاتووی، چی بوون.
- نهی باشه، نیستا که له ولاتی فنلاند نیشتهجیی، تاییهتمدندییهکانی "دایکیکی چاک" یان "باوکیکی چاک" دهبی چی بی؟
- خاله جیاوازهکان یان خاله ویکچووهمکان بهبروای توکامانه؟
- کامانه نهی کیشه و ناستهنگانهی وهک دایکیکی یان باوکیکی له فینلاند هاتونته ریت و بهلاتهوه تهواو نوئ بووه؟

له ههموو کولتوریکدا لایهنی چاک و لایهنی خراب ههیه. وهکو بیانیهک، نهوانی گولئیزی لایهنه چاکهکانی کولتوری خوت و کولتوری فینلندی بکهیت و، کولتوریک نوئی پهروده و پنگهاندن بو خوت بخولقینی.

کاریگهریهکانی تاراوگهنشینی لهسهه بنهماله

خوگونجاندن له گهل و لاتیک نوئ و فیربونی زمانیکی نوئ زور کات نهزمونیک سخت و زمحهته بو ههموو نهندامانی بنهماله. زور له مهسهلهکان له ناکاوپک و بهتیژی گورانیان بهسهدا دیت، جا خوگونجاندن لهگهل گورانکاریهکان سالانیک زوری کاتی مروف دهبا. ههر نهه دیاردهیه، زور له بیانی و کۆچهرهکان تووشی دلّه راوکی و پهیشانی دهکا.

تاراوگهنشینی ههردم کاریگهری له سهه بنهماله بهجی دههیلی. چیتروئل و نهخشی نیوان ژن و میرد وهک جار ان ناهیلتهوه. دوور نیه ههمان حالت بهسهه پیوهندییهکانی نیوان دایکوباوک و مندالهکانیشدا بیت.

ههرچی مندالهکانن بههوی چوهه باخچهی مندالان و خویندنگه، زور به زوویی له کولتوری فینلندی رادین. بههوی جیاوازی نیوان کولتوری فینلندی و کولتوری بنهماله، لهوانه له نیو مالدناکوکی دروست بیت. لهوانهیه دایکوباوک واهست بکهن که کولتوری فینلندی مندالهکانیان لی لهبار دهبا. ههرچی مندالهکانن زور بهر له دایکوباوکهکانیان فیری زمانی فینلندی دهبن. نیجا نهگهر بیت و مندالان دهوری وهرگیری دایکوباوکهکانیان بگپرن و لای کار بهدهستانی حکومهتیش بینه دهمراستی بنهمالهکانیان، نهوسا رؤل و جیگا و پنگهه نهندامانی بنهماله تهواو بهیهکدا دهدرئ. له حالتهی نهوتودا لهوانهیه دایکوباوک واهست بکهن که نیتر قسهی دایکوباوکانهی نهوان ناخوات و خهریکه گؤلهمیان پیلئز نهکری. له لایهکی تریشهوه نهگهر بیت و زور لهو کارانهی نهرکی گهورهکانه، بخزینه سهه شانی مندالان، نهوسا نهوانیش له مندالییهکی بیدهه بهست و بیخهمانه، مههرووم نهکرین.

باشترین ریگا بو نهوهی که دایکوباوک قهدری دایکوباوکایهتی و دهسترویشتوویی خویان نهذورینن، نهوهیه که همول بدن زمان فیرببن و لهریگای خویندنهوه بی یان کارکردن یان

ئەگەر مندال بە رېژىمىكى زۆر كەمتر لە پېئويست سەرگەرمى و كارى واى ھەبى كە پېيان داىبن بېت، ئەوسا لەوانەىە بىزارى داىبگىرئ و بگەوتە نازاردان و تەنانت ھەلسوكەوتىكى ناشىر پىنىش لە خۆى نىشان بدا. لەلاىەكەو، چاومروانى زۆر قەبە و گەورە، لەوانەىە مندال بسلەمىننەو و بىترسىنى. مندال لە تەمەنى جىباوازدا خوليا و چاومروانى جىباوازشىان دەبى. لەلاىەكى تىرەشەو، مندال بە گوپىرەى سروشت لە يەكترى جىباوازن و شىوہى زىرەكى و لىوہشاوہىيان لەىەكترى جىباوازە. بۆىە كارىكى شىاوا نابى، ئەگەر مندال بەبەرچاوى خۆىەو، لە گەل مندالى تر بەرورد بگىرئ، باشتىر واىە كە مندال وەك ئەوہى كە ھەىە ھەلبەسەنگىندرئ. كاتىك لە پاداشى كارىكى چاكدا مندال ستايش دەكەى و ھانى دەدەى، بەو كارەت رى بۆ مندالەكەت خۆش ئەكەى تا كارەچاكەكەى سەرلەنوئ دووپات بگاتەو. داىك و باوك دەتوانن خۆشيان لەگەل مندالەكانىاندا يارى بگەن. زۆرىەى جار مندالان ھەزىيان لىيە لەگەل كەسى گەورەدا يارى بگەن، ھەر لە رىي يارىكرنەو دايكوباوكەكانىش فىردەبن كە باشتىر لە دنياى مندالانىان تىبگەن.

2. تاراوگەنشىنى گەلىك پىرسى نوئ لەگەل خۆى دىنى

ژىنگەىەكى نوئ بۆ پەروەردە

ئە و ژىنگەىەى تۆ بۆخۆت تىاى پىگەىشتووى، جىباوازە لەو ژىنگەىەى نىستا مندالەكانت تىيدا پىدەگەن. لە نىشتمانى رابردووندا، تۆ خزم و كەست ھەبوو، ئەندامانى بنەمالە و دەردراوسىت ھەبوو، كە بۆ پىگەىاندن و پىراگەىشتن بە مندالان، بەدەمتەو دەھاتن و يارمەتىيان دەداىت. لە باروؤوخىكى ئەوتوشدا مندال لە تواناىدە لەگەلىك كەسى گەورەو رىنوئىنى وەرگىرئ و بىيانكات بە نمونەى خۆى. لەوئ، نمونەى داىك و باوك لە نەوہەكەو بۆ نەوہەكى تر دەگوازراىەو. بنەمالەى خۆت و ھى دراوسىكانىشت بەىەك شىوہ بىرىيان لە پەروەردەكردى مندال دەكردەو.

نىستا وەك كەسىكى بىانى يان خارچى، لە ھەلومەرجىكى تىرى سەرپىرستى كردن و پەروەردەكارى داى. لەبەر ئەوہى كە نىتر وەك جارەن كەسى پىشتگىر و يارمەتىكارەت بەدەوہوہ نىە، بۆىە ئەركى سەرشانەت وەكوو دايكىك يان باوكىك، زۆر لە جارەن قورسنتەرە. لەوانەىە پەروەردە و پىگەىاندنى مندال وەك كارىكى قورس ھەست پىبەكەىت، بەتايەتى ئەگەر خاھون چەندىن مندال بىت. جگە لەموش، لەوانەىە ئەو دابونەرىتى پىگەىاندن و پەروەردەكرنەى تۆى پى پىگەىەندراوہ و، تۆ بە گونجاوترىان دەزانى، كەم تا زۆر لە گەل ئەو داب و نەرىتى پىگەىاندن و پەروەردەكرنەى لە فىنلەند ھەىە، ناكوك بن.

له‌گه‌ل منداله‌که‌مدا چیم پین ده‌کری؟

- ده‌کری پیکه‌وه سه‌یری کتیب بکه‌ن، کتیب بخویننه‌وه و گتوگۆبکه‌ن له باره‌ی ناوه‌روکی کتیبه‌که‌وه
- ده‌کری هۆنراوه و قسه‌ی نه‌سته‌ق و گۆرانی و سه‌کایه‌ت، به‌زمانی دایکی، فیری مندال بکه‌یت
- باسی خزموکس و، نیشتمانی بۆ بکه، هه‌روه‌ها سه‌باره‌ت به‌ رووداو و به‌سه‌ره‌اته‌کانی روژگاری رابردوو بۆی بدوی
- له‌ باره‌ی رووداو‌ه‌کانی روژ، خولیاکانی مندال و هاو‌ریکانی، گتوگۆی له‌گه‌ل بکه
- مندال به‌ بۆ سه‌ردان و ناشنابوون به‌ شوینی جیاجیا، وه‌کو مۆزه‌خانه‌کان، شار و گوند و ده‌شت‌وده‌ر و باخچه‌ی ناژه‌لان و کتیبخانه و تاد
- مندال رابینه‌ تا له‌ کاروباری مآلدا وه‌ک چیشته‌ لینان، نانکردن و مآل خاوینکردنه‌وه، به‌شداری بکات.
- پرۆقه و ته‌میرینی کاری ده‌ستی بکه‌ن، بۆ نمونه‌ به‌هۆی مقه‌ست و کاغزه‌وه

ئه‌مه‌شت له‌یاد بیه‌ت که سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که خه‌ریکن چی نه‌که‌ن و چی نه‌بینن، له‌گه‌ل منداله‌که‌ قسه‌بکه

له‌م ریگایه‌وه مندال فیری شتی تازه و وشه‌ی نوێ نه‌یه‌تی.

بۆ مندال زۆر گرینگه‌ که له‌ نیو مآلدا هه‌سته‌ به‌ هه‌یمنایه‌تی و ناسایش بکا. دایک و باوک نه‌توانن که ژینگه‌ و که‌شیکه‌ی پر له‌ هه‌یمنایه‌تی بۆ منداله‌کانیان دابین بکه‌ن و هه‌روه‌ها وره‌یان به‌ر بدن تا کیشه‌ و کاره‌کانیان، بۆ دایک و باوکیان باس بکه‌ن.

به‌رنامه‌ریژی و ته‌میزی نه‌و کاتانه‌ی که ده‌بێ له‌گه‌ل مندال به‌سه‌ر بیه‌یت، هه‌رده‌م کاریکی ناسان نه‌یه. هه‌لبه‌ت نه‌کری له‌ کاتی راپه‌راندنی کاروباری روژانه‌ی وه‌کوو چیشته‌لینان، چنن و رازاندنه‌وه‌ی میزی خواردن، سه‌ردانی دوکان و بازار و هند، منداله‌که‌ت، چ کچ و چ کور، له‌گه‌لندا بیه‌ت. هاوکات و به‌ده‌م نه‌و کارانه‌وه، نه‌توانیه‌ت منداله‌که‌ت بدوینی و قسه‌ی له‌گه‌ل بکه‌ی و، گوێی له‌بگری تا بزانی بۆ نمونه‌ سه‌باره‌ت به‌ باخچه‌ی ساوایان چ دهنگ و باسیکی پێیه. زۆر به‌ وردی گوێی له‌بگره‌ و پرسیاره‌شی له‌بکه. بۆی به‌سه‌لمینه‌ که به‌تامه‌ز روپیه‌وه‌ بایه‌خ به‌ ژبان و خولیاکانی نه‌و نه‌ده‌یه‌ت. به‌م شیوه‌یه‌ نه‌توانی متمانه‌ و تیگه‌یشته‌تی هاوبه‌ش له‌ نیوانتانداندا دروست بکه‌ی.

زۆر لیکۆلینهوه ئهوهیان سهلماندوه، که ئهوه منداڵانهی فیربوون له گهڵ منداڵی تر دا بهوینهوه، له ژبانی گهرمهسالیشدا بهچاکی کاروبارهکانی خویان پیرادهپهیندری. منداڵ دهتوانی ههر له کاتی یاریکردن له گهڵ منداڵانی تر دا، فیری سهرنجپیدان به کهسانی تر و ریسا و ریشوینهکانی پیکهوهبوون و له گهڵ پهکتری ههڵکردن، بییت. ههروهها، وچاکه که منداڵه بچوکتهمکانی ناو بنهمالهش فیری چاوریکردن ببهن ههتا سهرمیان دیت.

به چ شیوهیهک ئهتوانم یارمهتی منداڵ بدهم بۆ ئهوهی له گهڵ منداڵانی تر دا بهوینهوه؟

- منداڵ ببه بۆ جینگای ئهوتو که بتوانی لهوئ له گهڵ منداڵی تر دا بییت.
- کات و شوین و مهجال بۆ منداڵ بپهخسینه، بۆ ئهوهی یاری بکات.
- منداڵ فیربکه چاوهری بکا و دان به خویدا بگری ههتا سهرهی دی، فیری بکه تا شتهکانی خوی له گهڵ کهسی تر بهش بکا و کاری هاوبهش ئهتوانم بدا.
- کاتیک دهبینی منداڵه کهت له ههلسوکهوتیدا توندوتوشه یان منداڵی تر ئهزیهت دهکا، ریی لی بگره.
- منداڵ رابینه تا که کاتیک توورهیه، خهمباره یان دلی له شتیک ئیشاوه، دهنگ بکات.

پهروه دهکردن، پیکهوهبوونیکی چالاکانهیه

منداڵیک که دایک و باوک کاتیان بۆ تهرخان کردبێ، پهی راگهیهشتبیتن و رینوینان کردبێ، دهبینته مایهی خیر و خوشی ههه بۆ دایک و باوک و ههه بۆ هۆز و کهس و کار. نزیکبوون و هۆگر بوونی دایک و باوک، بناخهی متمانهی منداڵ قایم دهکا. ئهوه ههروهها دهبینته مایهی گهشهکردنیک ههوسهنگانهی منداڵ. منداڵیک که پیههندییهکی خوش و گهر موگوری ههیه له گهڵ هیهچ نهبی پهکیک له سهپهشتهکانی خوی، بهردی بناخهیهکی قایمی دهبی بۆ سهرکهوتن، ههه له خویندنی قوتابخانهدا و ههه بۆ ژبانی داهاووی خوی. منداڵ ناوینهی داهاووه.

کاتیک منداڵ دهچی له گهڵ منداڵی تر دا یاری بکا، وا جوانه بپرسی "نایا ئهتوانین پیکهوه یاری بکهین؟"

1. مندال پیده‌گا تا بیهته به‌شیک له بنه‌ماله و کومه‌ل

" توی دار هممو نهو شتانه‌ی له هه‌ناوی خویدا هه‌لگرتوه، که دار بۆ پینگه‌یشتن و گهوره‌بوونی، پتویستیته‌ی"

مندال کاریگه‌ری دوو لایه‌نه‌ی پتویسته

مندالی ساوا ته‌نیا به نان و ناو پیناگا و نابیهته نه‌ندامیکی کومه‌لگاکی. مندال پتویستی به کسانیک هیه که به‌دهور پیدا بین، ناموزگاری بکهن و رینوینی بن و، ببنه نمونه‌ی به‌دهمی مندال. هه‌ر بۆ پشه، که تو، جا دایکی منداله‌کی، باوکیت یان سه‌ر په‌رشتیاری نه‌ویت، ده‌وریکی گهوره و گرینگت له گه‌سه‌کردنی منداله‌کدا هیه.

نه‌وی که مندال مه‌جالی نه‌وی بدریته‌ی که فی‌ری شتی نوئ بی، کارتیکه‌ری باشی ده‌بی له‌سه‌ر گه‌سه‌کردن و پینگه‌یشتنی منداله‌که. نه‌وش زور گرینگه، که مندال بتوانی متمانه به گهوره‌تر له خوی بکا و، هه‌ست به‌وش بکا که کسانیک هه‌ن که ناگاداری نه‌ون و پیری‌را ده‌گهن.

مندال زیت و وریابه و حمزی له فی‌ری‌بوونه

مندالان تیکرا زیت و وریان و حمزیان له فی‌ری‌بوونه. مندال هه‌ر به ساوایی به‌چاو له‌شته‌کان ورد ده‌یه‌توه، به دم و به ده‌ست هه‌ست به‌شته‌کان ده‌کا و هاوکاتیش زور شتی نوئ فی‌ری ده‌بی. بۆ گه‌سه‌کردنی مندال زور گرینگه، که مه‌جالی به‌یه‌تی تا بۆ خوی فی‌ری‌بی و شته نوئییه‌کان به‌تاقی بکاته‌وه. نه‌و بۆ نمونه کاتیک که قسه‌ی بۆ ده‌که‌ی، به‌هوی گوئیگرته‌وه شت فی‌ری ده‌بی، یان جاری و اشه بۆ خوی له هه‌لسوکه‌وتی که‌سانی تر ورده‌یه‌توه لیبانه‌وه فی‌ری ده‌بی.

کاتیک مندال گهوره‌تر ده‌بی، فی‌ری شتی زیاتر ده‌بی. به زور شیوه ده‌توانی مندال فی‌ری شتی تازه بکه‌یت، بۆ نمونه به‌وی که له‌گه‌ل خوتا بیبه‌یت بۆ نه‌م لا‌وه‌لا و بیگریت، یان قسه‌ی بۆ بکه‌یت یان پیکه‌وه سه‌یری کتیبان بکهن و بیانخویننه‌وه. به‌م شیوه مندال فی‌ری شتی نوئ ده‌بی و هی‌زی لیکدانه‌وه و هه‌لسه‌نگاندنی‌شی گه‌سه‌ده‌کا. هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ش، هه‌سته‌کانی، زه‌ین (حافظه) و ری‌زه‌ی وشه‌کانی ناو زه‌ینیشی په‌ر ده‌ستینیت. هه‌مو نه‌مانه‌ش سه‌رده‌می چوونه قوتابخانه سوودبه‌خش ده‌بن بۆی.

بۆ مندالی بچکوله، نه‌وش گرینگه که ده‌رفه‌تی بدریته‌ی تا یاری بکا و نه‌و شتانه‌ش به‌تاقی بکاته‌وه، که فی‌ریان بووه. کایه‌کردن به زور شیوه‌ی جیاجیا خزمه‌ت به گه‌سه‌کردنی مندال ده‌کا. له‌وه‌دا که مندال کات و شتومه‌کی یاریکردنی هه‌بی، در‌یغی و که‌مه‌تر خه‌می مه‌که. هه‌میشه گر انترین له‌یزوک (شتومه‌کی گه‌مه‌ی مندالان)، باشترین و به‌سوودترین له‌یزوک نیه بۆ گه‌سه‌کردنی مندال. باشترین له‌یزوک‌ه‌کان نه‌وانه‌ن که نه‌کری به زور شیوه یاریان پی‌بکری. له‌یزوکی باش، بۆ نمونه مه‌ودای نه‌وه ده‌رخسینن که مندالان گه‌مه‌ی رول بکهن و هی‌زی خولیا و خه‌یالاتی مندال گه‌سه‌پنه‌دن. نمونه‌ی نه‌م جو‌ره شتومه‌کانه‌ش بریتین له قه‌لمه‌ی رنگی، نه‌مه‌مومی شت پی‌دروستکردن، خشت و پاژی بینا دروستکردن. به‌هوی یاریکردنه‌وه مندال له‌گه‌ل دنای ده‌ور به‌ری خوی ناشنا ده‌بی و، چاوی به‌رووی نه‌و شتانه‌دا ده‌کریته‌وه که نه‌زمونیان ده‌کا. زور گرینگه که مندال ده‌رفه‌تی نه‌وه‌ی بۆ بر‌مخسیندرئ تا له ده‌روه‌ی مائیشدا، گه‌مه‌ی جیاجیا تاقی بکاته‌وه، تا له‌وی له‌گه‌ل مندالانی هاوکایه‌شیدا ناشنا بی. هیندیک جار مندالان هه‌ولی تاقیکردنه و نه‌زمونکردنی شتی نه‌سته‌م نه‌دن، بۆ نمونه، به‌هوی یاریکردنه‌وه‌ی یان له‌ری ره‌سمکردن و کیشانه‌وه، نه‌زمونی شه‌ر تاقی ده‌که‌نه‌وه. له‌ی کاتانه‌شدا که مندالان هه‌ولی سه‌رده‌هینان له شتی قورس و نه‌سته‌م ده‌دن، وا باشه که دایک و باوک ری‌یان لئ‌نه‌گرن. به‌جی نه‌وه، دایک و باوک بۆ نمونه ده‌توانن له مندال پیرسن ناخو مه‌به‌ستیان له‌ی یاریبه یان نه‌و نیگاره‌ی ده‌یکشنه‌وه، چی‌به و چ هه‌ستیکیان له‌لا دروست ده‌کا.

پیشہ کی

لہ ہمسو کولتور و کومہلگاگاندا دایک و باوک بہ ئاواتی بہختہوری و پاشہرؤژیکی باش بؤ مندالہکانیانن. دایک و باوک دہیانہوئ مندالانینان وک مرؤفیک پەروہدہ بکەن، کہ لہ نیو بنہمالہ و خزمان و کومہلگادا وک نەندامیکی رووسور و ریزلنگیراو، وەر بگیردرین. ہملہت مانای رووسوری و ریز و بہا، لای کولتورہ جیاواز مکان وک بہک نیہ. ہسروہا نەوہیش کہ ئاخو نەبی مندال بہ چ شتوہبەک باربہیندرئ، بہ گویرہی کولتور و کومہلگاگان گورانی بہسەردا دیت.

ئیستاکہ، وک مرؤفیکی کؤچبەر وا رووبەرووی کومہلگا و کولتوریکی نوبی بارہینان بوویتہوہ. لەوانہیہ نەو شتووانہی پەروہردہ کہ تو لنیان راہاتووی، چیدی لەم ژینگہ و کومہلگا نوتیہدا پراویر کاریان پینہکری و نەگونجین. کؤچکردن گەلئیک شت دەگوریت – بارہینانی مندال بہکیکہ لەو شتانہ.

لەم پەرتووکەدا قسہ و باس لەبارہی بارہینانی مندالہوہ دەکەین، باسی کاریگەری کؤچکردن لە سەر ژبانی بنہمالہ و باسی نەرک و رۆلہکانی دایکوباوکانیش دەکەین. ہسروہا پاراستنی زمانی دایکی و گەشەپندانی، لەگەڵ پالپشتیکردنی مندالان لە کاروباری قوتابخانەشدا، بەشیک لە بابەتەکانی نەم پەرتووکە پینکدین.

لە کۆتایی نەم پەرتووکەدا فرہەنگۆکیک بؤ بەرواردی مانای ہیندیک لەو چەمکانہ داندراوہ کہ لەوانہیہ بہلاتہوہ نامۆ بن.

ناوهرۆک

پیشهکی

1. مندال پیدهگا و دهبی به ئەندامیکی بنهماله و کۆمهنگا
2. کۆچکردن له ولات، زۆر پرسى نوێی بهوادا دیت
3. هیندیك بیرۆکه سهبارهت به بارهینانی مندالان بو دایکان و بو باوکان
4. خوگونجانندن
5. چون له کاروباری قوتابخانهدا بهدم مندالانهوه بچین
6. کیشهکان دهستتیشان بکه - داوای رینوینی و هاوپشتی بکه
7. گهنج له تهمهنی همرزهکاریدا پیدهگا
8. پروودهدکردنی مندالان کاریکی گهلیک ئەستهمه - چون دهروست دیم؟
9. له کوئ داوای رینوینی و هاوکاری بکهم

پهروه دهکردنی مندال و ئهركی سهرشانی دایکوباوک

دار به تهري دا نهيات، به پيري ناچه ميتهوه

